

Annika Östlund

Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken, Kungälv kommun, Västra Götalands län
Arkeologisk utredning. Agrarhistoriska lämningar vid Grinsvall Nedre

Annika Östlund

Kulturlandskapet

Administrativa uppgifter

Fastighet: Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken, Kungälv kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-42116-2015

Uppdragsgivare: Samgräv Maskinförmedling AB

Fältarbetstid: 2016-04-05 - 2016-04-12

Projektnummer: 1601:1

Projektansvarig: Stig Swedberg

Fältansvarig: Annika Östlund

Övrig personal: Andreas Toreld. Dessutom deltog praktikant Anton Larsson.

För ordinarie personals meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Undersökningsområdets storlek: 90 000 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6421600 m, Öst 323000 m

Höjd över havet: 35-60 meter

Arkiv: Kulturlandskapet

Dokumentationsmaterial: Mätfiler, fotografier, beskrivningar.

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.

Fynd: Har omhändertagits. Antal fyndposter: 1

Fynd förvaras hos Kulturlandskapet fram till fyndfördelning.

Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken, Kungälv kommun, Västra Götalands län**Arkeologisk utredning. Agrarhistoriska lämningar vid Grinsvall Nedre**

Kulturlandskapet rapporter 2016:4

© Kulturlandskapet 2016

Författare: Annika Östlund

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Stengärdesgård (med undernummer 2) ingående i hägnadssystemet lämning 1601:1. Foto mot öster. Aleklätten skymtar i diset.

Bild baksida: Detalj av stengärdesgård 1601:11. Foto mot sydväst.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av beställaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet.

Redigering och layout: Cecilia Wingård

Tryck: Nordbloms Trycksaker AB, Hamburgsund

Sökord: Avslag, slipad yxa, fyndplats, hägnad, hägnadssystem, by-/gårdstomt, Aleklätten

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	7
Syfte	8
Utredningsområdet	8
<i>Naturmiljö</i>	9
<i>Kulturmiljö</i>	9
<i>Historiska kartor</i>	10
Tidigare undersökningar	11
Metod	11
Utredningsresultat	13
<i>Schakt och provgropar</i>	13
<i>Fynd</i>	14
<i>Lämningar</i>	14
<i>Anläggningar</i>	14
<i>Analysresultat</i>	16
Tolkning	16
Antikvarisk bedömning	23
Förslag på ytterligare åtgärder	23
Källor	25
Bilagor	
1. Schakt	26
2. Provgropar	29
3. Lämningar	30
4. Agrar- och kulturhistorisk analys av Grinsvall Nedre och Alekläppen (Anton Larsson)	34

Illustration 1. Kartan visar utredningsområdets belägenhet, mellan Kungälv och Diseröd.

Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken, Kungälv kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning. Agrarhistoriska lämningar vid Grinsvall Nedre

Sammanfattning

Samgräv Maskinförmedling AB avser att anlägga en deponi inom fastigheterna Trankärr 2:1 och Rostock 2:2 i Kungälv kommun. Länsstyrelsen har bedömt att en arkeologisk utredning behövs för att ta reda på om någon okänd fornlämning berörs av aktuellt arbetsföretag. Kulturlandskapet har därför fått i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning inom området.

Utredningsområdet utgörs av en dalgång mellan två höjder, Aleklätten i norr och Lindeberget i söder. Utredningsområdet omfattar framförallt i norr och öster ytor med utpekade naturvärden i form av bland annat alsumpskog och lövskog. Naturcentrum AB har utfört en naturvärdesinventering i området, denna pekar ut tre olika naturvärdesobjekt vilka utgörs av ett bryn med ädellövsinslag samt en sumplövskog med hög andel död ved och en ekrik blandskog bitvis klassad som nyckelbiotop.

I direkt anslutning till utredningsområdet finns en fornborg (Romelanda 10) med två stensättningar (Romelanda 67:1 och 2), samt en by-/gårdstomt efter hemmanet Grinsvall Nedre (Romelanda 93). Även de övriga lämningarna i närheten av utredningsområdet karaktäriseras av gravar och by-/gårdstomter.

Vid utredningen inventerades hela området avseende fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar, och 24 schakt och 14 provgropar togs upp. Där så befanns lämpligt togs schakt upp med grävmaskin, i de flesta fall med dubbel skopbredd. I mer otillgängliga lägen togs provgropar upp för hand. I de schakt som togs upp i sumpskogen användes metalldetektor.

Vid utredningen identifierades sammanlagt 12 hägnader i form av stengärdesgårdar. I två schakt och en provgrop framkom fynd av flinta

i form av avslag (av vilka ett slagits ur en slipad yxa) samt splitter. Som ett resultat har fem övriga kulturhistoriska lämningar rapporterats till FMIS. Dessa utgörs av två hägnadssystem, två hägnader samt en fyndplats för flinta.

Det kan konstateras att människor har vistats inom området under stenålder, men att dessa vistelser har varit av mycket tillfällig och lågintensiv karaktär. Vad som däremot framkommit är strukturer knutna till gårdstomten. Hemmanet Grinsvall är säkert belagd 1568, och framgår av kartor från 1600- och 1700-tal. Från 1800-talet finns annat arkivmaterial. Under tidigt 1900-tal överges först gården och därefter odlingsmarken. En del av de hägnader som framkom vid utredningen saknar praktisk betydelse under 1900-tal, men avgränsar olika ytor som framgår av kartan från 1785.

Kulturlandskapet föreslår inga fortsatta arkeologiska åtgärder. I det fall exploateringen genomförs föreslår Kulturlandskapet att hänsyn visas mot hägnaderna och hägnadssystemen genom att bevara dem, alternativt återställa (delar av) dem efter genomförd exploatering. I det fall exploateringen berör gårdstomten Romelanda 93:1 bör arkeologiska undersökningar utföras här.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Gränsmärken i aktuell gräns är skyddade enligt 14 kap 8 § brottsbalken. Ansökan om säkerställande av gränsmärken lämnas till Lantmäteriet.

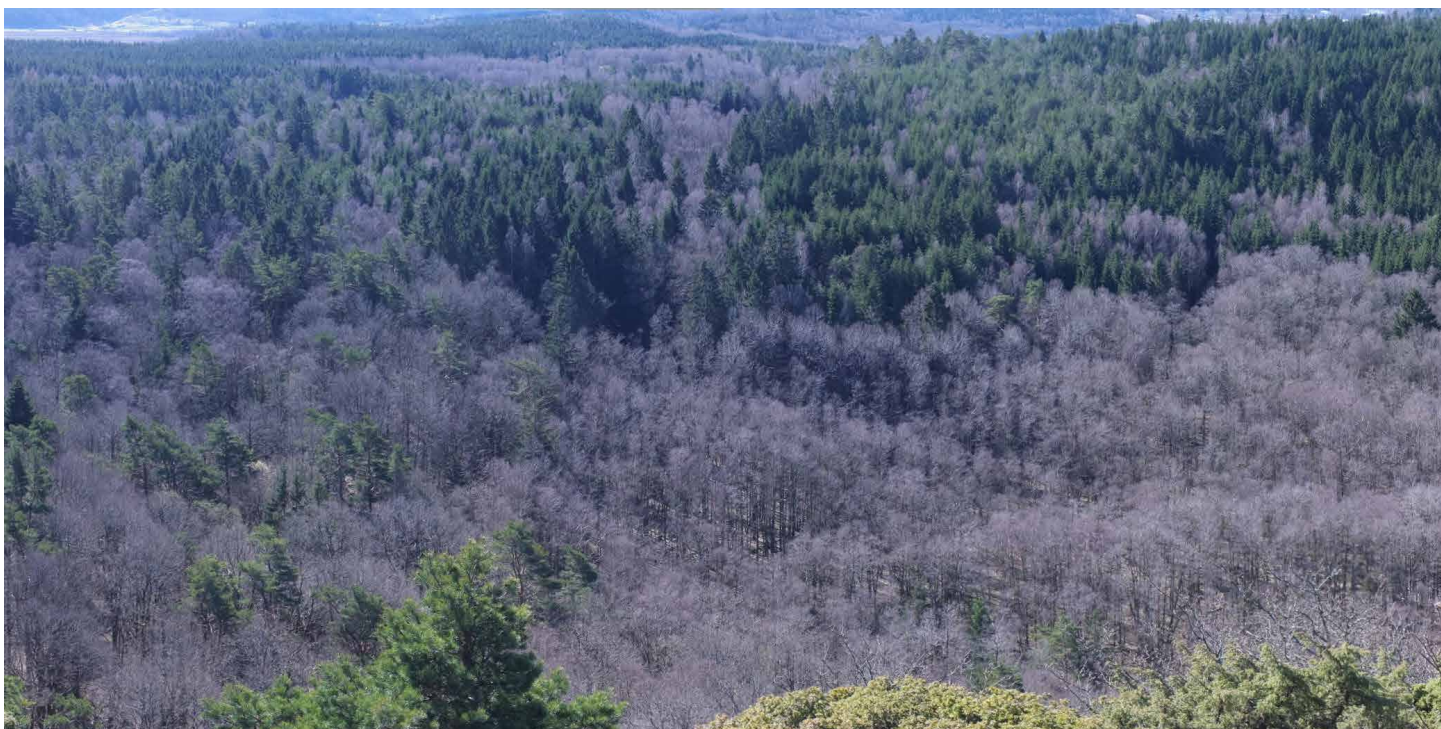

Illustration 2. Vy från Aleklätten mot Lindeberget med utredningsområdet däremellan. Utredningsområdet motsvaras i stort av området bevuxet med ej lövsprucken lövskog, samt hygget relativt centralt i bild. Längst till höger i bild, vid toppen av den före detta åkermarken, är lämningarna efter gårdsbebyggelsen vid Grinsvall Nedre (Romelanda 93) belägna. Foto mot syd till sydväst.

Syfte

Samgräv Maskinförmedling AB avser att anlägga en deponi inom fastigheterna Trankärr 2:1 och Rostock 2:2 i Kungälv kommun. Länsstyrelsen har utifrån topografi och fornlämningsbild bedömt att en arkeologisk utredning behövs för att tareda på om någon okänd fornlämning berörs av aktuellt arbetsföretag. Kulturlandskapet har därför fått i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning inom området, *illustration 1*.

Målen för en arkeologisk utredning är i första hand deskriptiva (planerings- och beslutsunderlag). När utredningen är klar ska alla lämningar inom området vara kända och bedömda avseende fornlämningsstatus. Målgrupper för utredningen är i första hand företagare, länsstyrelsen, andra myndigheter samt undersökare.

I Rio Kulturkooperativs Handlingsplan från 2011, von der Luft & Magnusson (red), tas bland annat följande ämnen upp, vilka även lyftes fram i undersökningsplanen:

- Vikten av att även i utrednings- och förundersökningsskede ge stort utrymme för naturvetenskapliga analyser.
- Omlandsinventering för diskussioner kring utnyttjande av olika ekologiska nischer.

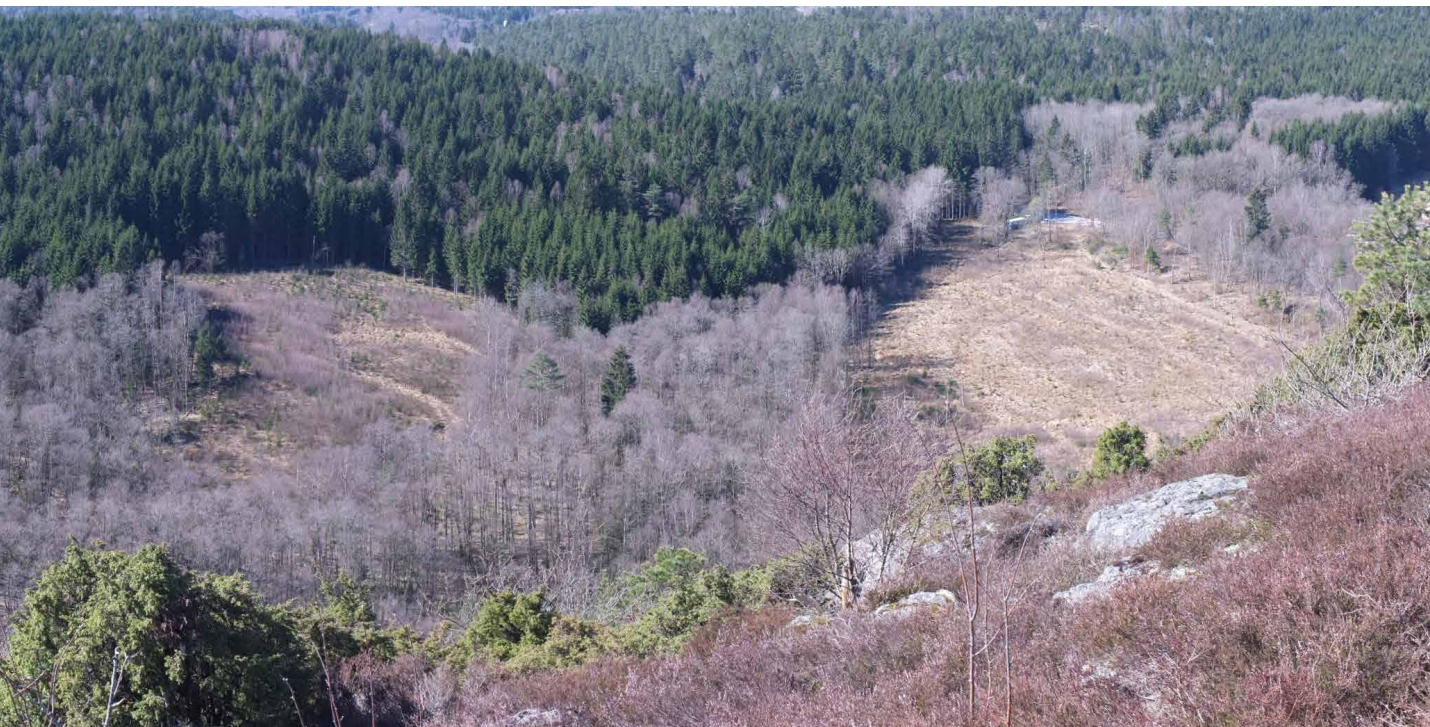
Följande frågor föreslogs diskuteras inom ramen för denna utredning:

- Vilka rumsliga strukturer kan platsen förmodas ingå i?
- Är platsen lämplig för att studera förändringar av rumsliga strukturer över tid?

Närheten till gårdstomten efter hemmanet Grinsvall Nedre (Romelanda 93), vars uppodlade ytor till någon del ingår i utredningsområdet, innebar att lämningar från historisk och nyare tid kunde tänkas förekomma. Det var även tänkbart att området (med beaktande av höjden över havet) kunde hysa lämningar från tidigmesolitikum (se tidsaxel längst bak i rapporten). Området bedömdes därmed ha potential att hysa lämningar som kan ge information om bebyggelsens förändring från förhistorisk till historisk tid.

Utredningsområdet

Utredningsområdet utgörs av en dalgång mellan två markerade höjder, Aleklätten i norr (134 meter över havet) och Lindeberget i söder, *illustration 2, samt 3 och 5*. Dalgången sluttar åt nordväst och har en sadel i östra delen, vilken ansluter till Svarte mosse. Från sluttningarna

rinner ett antal bäckar vilka på flera ställen skapat branta bäckraviner. Dalgången är mycket fuktig, och vattnet har utlopp mot nordväst.

Naturmiljö

Utredningsområdet omfattar framförallt i norr och öster ytor med utpekade naturvärden, *illustration 3*. De utpekade värdena gäller våtmark, sumpskog, lövskog och nyckelbiotop, *Länsstyrelsens WebbGIS*. Värdena i nyckelbiotopen i södra delen av området anges omfatta bland annat stengärdesgård, blockmark, rikligt med död ved, lågor (liggande döda träd) och rotvältor samt ett ymnigt mosstäck. Lövskogen anges innehålla triviallövskog med ädellövsinslag, bland annat ek. Våtmarken och sumpskogen är inte beskrivna.

Naturcentrum AB har utfört en naturvärdesinventering i området, detta liksom den arkeologiska utredningen inför den tänkta exploateringen, *Franc & Åhlund 2016*. Naturvärdesinventeringen pekar ut tre olika naturvärdesobjekt, *illustration 4*. Dessa utgörs av ett bryn med ädellövsinslag som bedöms ha allmänna naturvärden, samt en sumplövskog med hög andel död ved och en ekrik blandskog bitvis klassad som nyckelbiotop, dessa bedöms ha höga naturvärden. Sumplövskogen sammanfaller till del med

sumpskogen och våtmarken nämnda ovan. Den ekrika blandskogen sammanfaller delvis med lövskogen och nyckelbiotopen ovan.

Kulturmiljö

I direkt anslutning till utredningsområdet finns en fornborg (Romelanda 10) med två stensättningar (Romelanda 67:1 och 2), samt by-/gårdstomten efter hemmanet Grinsvall Nedre (Romelanda 93), tidigast omnämnd 1568, *illustration 5*. Även de övriga lämningarna i närheten av utredningsområdet karaktäriseras av just gravar (exempelvis Romelanda 33, en domarring), och by-/gårdstomter (till exempel Romelanda 56, gårdstomten efter gården Lübeck, tidigast känd från 1544). Öster om utredningsområdet, i slutningen ned mot Göta älv, finns ett flertal boplatser och en fyndplats vilka kan förmodas vara av stenålderskaraktär. Fornborgen och gravarna visar på att området runt utredningsområdet varit aktivt under förhistorisk tid. Fornlämningarna visar framför allt på en metalltida till historisk närvaro i närområdet.

Gårdarna vid Grinsvall har troligtvis sitt ursprung i medeltidens senare del. Under sent 1600-tal övergick de från att ha tillhört den dansk-norska kronan till att vara svensk fräl-

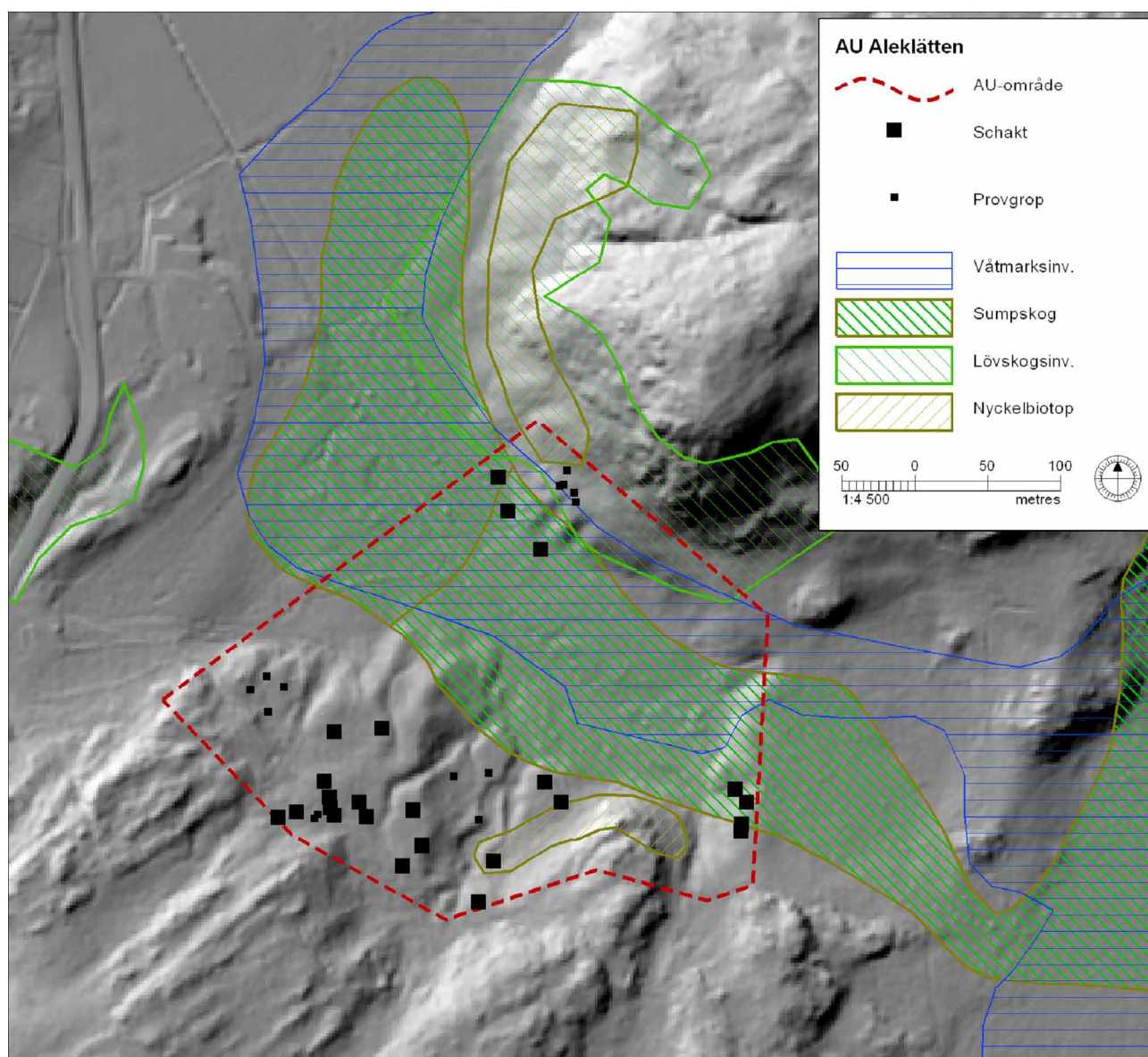

Illustration 3. Kartan visar utredningsområdet, utpekade naturvärden (enligt LstGIS) samt placeringen i terrängen av schakt och provgropar. Notera att stenhägnaderna väster om utredningsområdet syns på bakgrundskartan. © Lantmäteriet.

sejord under Mariebergs säteri, för att senare hamna under egendomen Trankärr. I *bilaga 4* finns en omfattande genomgång av ortnamn, kartor, ägo- och brukarförhållanden, jordbruk, folkliga berättelser med mera.

Romelanda 93, gårdstomten efter Grinsvall Nedre, är skadad så till vida att den plats där grunden till bostadshuset är beläget har täckts över med grus, enligt en närboende i syfte att tjäna som uppläggningsplats för timmer vid avverkningen på ytan intill. Även fornborgen, Romelanda 10, är skadad. En mindre byggnad tillhörande Televerket var rest över en del av vallen redan på 1980-talet, FMIS. Dock finns delar av vallen kvar norr om byggnaden och stigen.

Historiska kartor

Den tidigaste karteringen av Grinsvalls ägor är den geometriska avritning som utfördes år 1685 över ägorna till Mariebergs säteri, *Lantmäteristyrelsens arkiv*. År 1785 utfördes storskifte på ägorna tillhörande samma säteri, *Lantmäterimyndigheternas arkiv samt Lantmäteristyrelsens arkiv*. Karta från laga skifte saknas, men förrättningen fastställdes 1843, *Lantmäterimyndigheternas arkiv, 4-ROM-ALFG*. Från 1934-35 finns även ekonomiska kartan, *Rikets allmänna kartverks arkiv, Kungälv 23NO*. I *bilaga 4* finns en utförlig genomgång av det historiska kartmaterialet. Se även illustration 26 och 27 i *bilaga 3*, samt 28 och 29 i *bilaga 4*.

Äldre kartor visar att endast utredningsområdets västligaste delar, i anslutning till gårdstomten Romelanda 93, varit uppodlade. I stort sett hela utredningsområdet har istället utgjorts av hagar, betesmark och ängsmark. Det tillgängliga kartmaterialet ger under 1700-talet en bild att ett relativt småskaligt jordbruk, och ett antal bouppteckningar från 1800-talet bekräftar att jordbruket är en fortsatt faktor i hemmanets historia även framåt i tiden.

Tidigare undersökningar

Inga tidigare undersökningar har utförts inom eller i anslutning till området.

Metod

Vid utredningen inventerades hela området avseende fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. Där så befanns lämpligt togs schakt upp med grävmaskin, i de flesta fall med dubbel skopbredd, *illustration 6*.

I mer otillgängliga lägen togs provgropar upp för hand, *illustration 7*. I de schakt som togs upp i sumpskogen användes metaldetektor, *illustration 8*. Fokus lades särskilt vid:

- Lägen för stenåldersboplatser.
- Depositioner i våtmark, knutet till fornlämningarna bestående av fornborg och gravar på Aleklätten.
- Att identifiera strukturer (hägnader, fossil åker och dylikt) som kunde knytas till Romelanda 93, gårdstomten efter hemmanet Grinsvall Nedre.

Området var på grund av topografi, skog och markblöta delvis svårt att utreda. Terrängen var på sina ställen mycket kuperad, skogen stod bitvis tät, och i sumpskogen var det förutom blött även gott om liggande döda träd. Grävmaskinen som användes var liten (3,5 ton) för att lättare kunna ta sig fram i trånga och blöta partier, varför även de dubbla schakten blev av ringa bredd. För att maskinen över huvud taget skulle

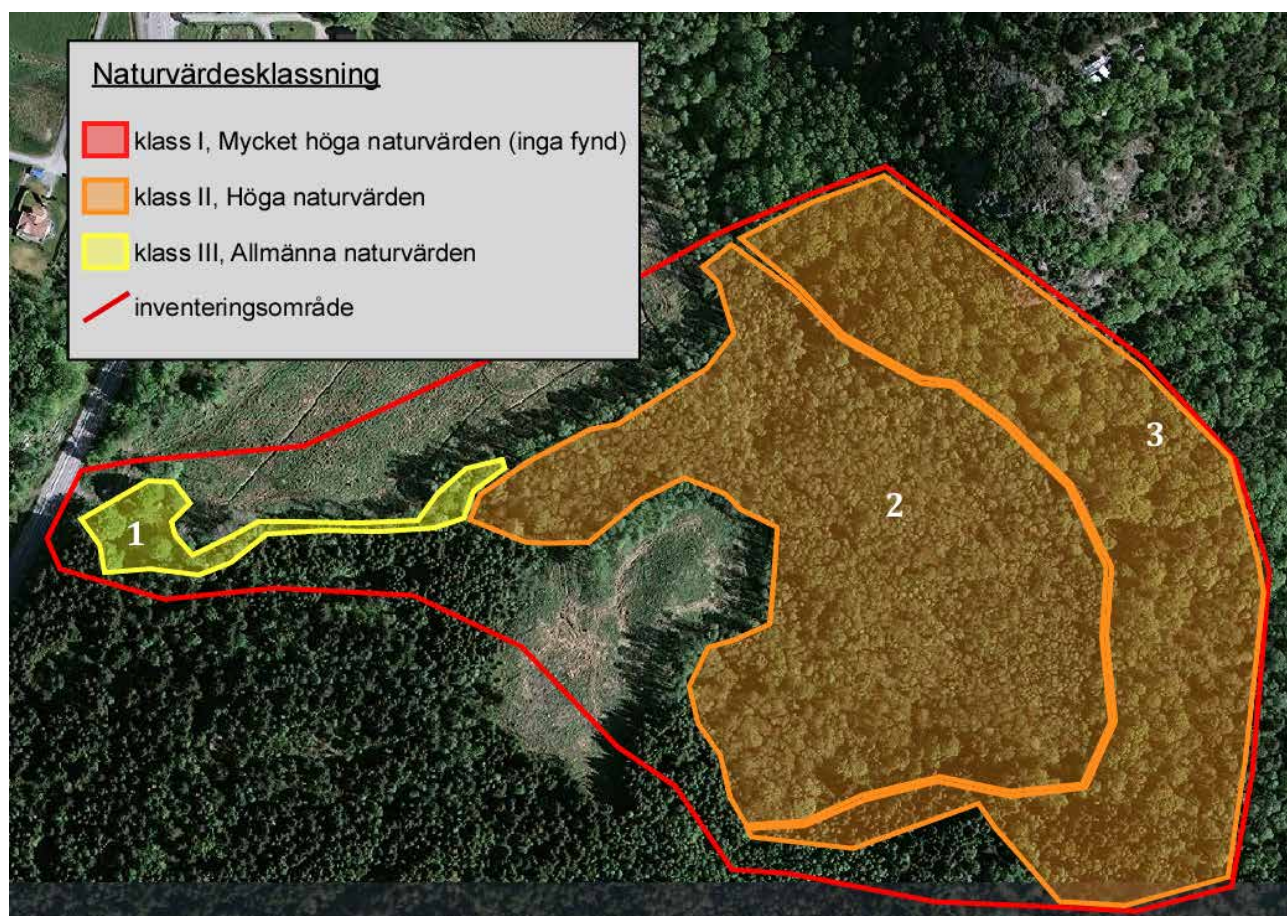

Illustration 4. Denna karta är tagen ut Naturcentrums rapport, och visar de naturvärdesobjekt som identifierades under deras inventering. Observera att deras inventeringsområde inte helt sammanfaller med vårt utredningsområde. Källa Franc & Åhlund 2016 (fig. 2). Underlagsbilden © Lantmäteriet.

kunna ta sig fram, ställdes en skogshuggare till vårt förfogande som avverkade träd i en korridor längs de torrare sidorna av området.

Lämningar, schakt och provgropar mättes in med DGPS och fotograferades. Lagerföljden i schakt och provgropar dokumenterades. Under utredningen dokumenterades miljöer och arbetet löpande genom fotografering. Fynd separerades utifrån iakttagen lagerföljd och kontext. Framkomna fynd noterades och kvarlämnades i respektive grävenhet. Endast ett fynd insamlades. Efter avslutat rapportarbete kommer primärdokumentation samt tillvaratagna fynd att översändas till Bohusläns museum.

rades utifrån iakttagen lagerföljd och kontext. Framkomna fynd noterades och kvarlämnades i respektive grävenhet. Endast ett fynd insamlades. Efter avslutat rapportarbete kommer primärdokumentation samt tillvaratagna fynd att översändas till Bohusläns museum.

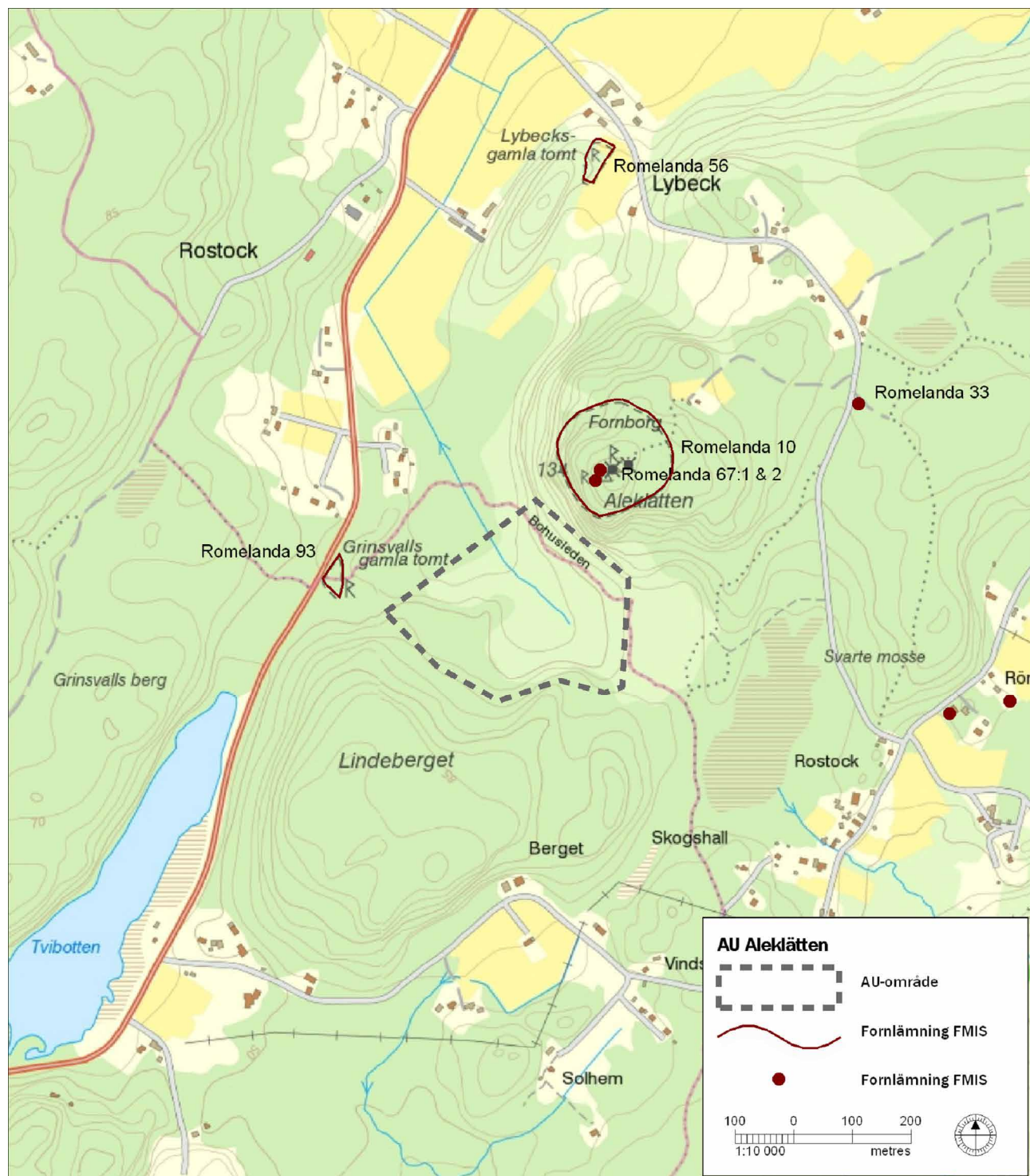

Illustration 5. Kartan visar utredningsområdet samt fornlämningarna i närområdet. De fornlämningar som nämns i texten är markerade.

Utredningsresultat

Vid utredningen togs 24 schakt och 14 provgropar upp, *bilaga 1 och 2 med illustration 23. Jämför med illustration 3*. I två schakt och en provgrop framkom fynd av flinta i form av avslag och splitter. I ett schakt framkom en handsmidd spik.

Vid utredningen identifierades sammanlagt 12 hägnader i form av stengärdesgårdar, *illustration 14 samt bilaga 3 med illustration 26*. Som ett resultat av detta har två hägnadssystem (1601:1 och 1601:4) samt två hägnader (1601:6 och 1601:11) rapporterats till FMIS.

På ryggarna som sluttar ner mot sumpskogen från de omgivande höjderna utgörs jordlagren framför allt av silt – ibland sandigare, ibland lerigare – ofta med mycket ringa humuslager, *illustration 9*. Undantagen utgörs dels av sluttningen upp mot Aleklätten i norr, samt den lilla platån längst i öster, där marklagren utgörs av olika sandiga blandningar. I sumpskogen utgörs lagren huvudsakligen av lera och silt under bitvis tjocka lager gyttja.

I området iakttogs ett antal gropar med mer eller mindre tydlig vall. De var belägna i olika topografiska lägen, från torra ryggar till låglänta fuktigare partier. En av de tydligare mätte 3 meter i diameter inklusive vallen, *illustration 10*. Gropen var 1 meter bred och 0,25 meter djup, och vallen var cirka 0,25 meter hög. Även de övriga iakttagna groparna var av liknande proportioner. Samtliga funna gropar av denna typ provstacks med jordsond men ingen innehöll kol i vare sig grop eller vall. En av dem snittades med maskin (schakt 18), men inte heller här gjordes några särskilda iakttagelser, till exempel en dubbel markhorisont i vallen eller något kol.

Antingen är groparna helt naturliga, eller så har de använts på något sätt som inte avsatt synliga spår. Tanken att det kan röra sig om rötningsgropar för lin har framkastats.

Omedelbart norr om hägnaden med undernummer 5 iakttogs cirka 50 meter sydost om Romelanda 93, ett gränsmärke bestående av en rest sten cirka 0,5 meter hög med en inhuggen fyrkant på sidan, *illustration 11*. Denna rapporteras ej till FMIS då den dels ingår i aktiv gräns, och dels då denna typ av gränsmärke bedöms som sentida. Observera dock att gränsmärken i aktiv gräns skyddas enligt 14 kap 8 § brottsbalken.

Schakt och provgropar

Vid utredningen togs 24 schakt och 14 provgropar upp, *bilaga 1 och 2 samt illustration 23*. De flesta av dessa, 17 schakt och nio provgropar, togs upp i områdets södra del. Fyra schakt togs upp i områdets östra del, och tre schakt och fem provgropar togs upp i områdets norra del. Schakten togs upp på ytor som bedömdes kunna hysa lämningar från förhistorisk tid, och som var möjliga att nå med grävmaskin. Provgroparna togs upp på ytor där det antingen växte tät skog eller där terrängen var alltför brant för att grävmaskinen skulle kunna ta sig fram, se *illustration 7*. Vad gäller de tre schakt som togs upp i anslutning till våtmarken togs dessa upp på ställen det var möjligt att komma till med maskin utan allt för stora ingrepp i natur- och kulturmiljö, se *illustration 8*.

I två schakt (schakt 2 och 5, upptagna på en torr rygg i södra delen av området) och en provgrop (provgrop 8, upptagen i sluttningen nedanför Aleklätten) framkom fynd av flinta i form av avslag och splitter. I ett schakt (schakt 22, uppta-

Fyndlista. Projekt nr 1601-1 AU Aleklätten.

Fastighet Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken, Kungälv kommun, Västra Götalands län.

Fynd nr	Material	Sakord	Hemvist	Lager	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Fyndstatus	Svallad (ja/nej)	Patinerad (ja/nej)	Färg
1	Flinta	Avslag med retusch	Schakt 5	Övergång humus-silt	1	10,6	Fragment av slipad yxa	Tillvaratagen	Nej	Nej	Ljusgrå
2	Flinta	Avslag	Schakt 2	Silt	1	-	-	Ej tillvaratagen	Nej	Nej	Mörkgrå
3	Flinta	Splitter	Schakt 2	Silt	1	-	-	Ej tillvaratagen	Nej	Nej	Grå
4	Flinta	Splitter	Provgrop 8	Sand	1	-	-	Ej tillvaratagen	Nej	Ja	Grå
5	Järn	Spik	Schakt 22	Gyttja	1	-	Handsmidd	Ej tillvaratagen	-	-	-

Tabell 1. Fyndlista vilken redovisar samtliga fynd vid utredningen. Endast fynd 1 är tillvarataget.

get i våtmarken) framkom en handsmidd spik. Inga anläggningar framkom. I schakt 2 och 6 syntes små mörkfärgningar och spridda kolbitar, se *illustration 20*, men dessa bedöms som rester efter rotbränder snarare än anläggningar och har inte mätts in. I övrigt gjordes inga iakttagelser.

Fynd

I två schakt och en provgrop framkom fynd av sammanlagt 1 avslag med retusch (schakt 5), 1 avslag samt 1 splitter av flinta (schakt 2) samt 1 splitter (provgrop 8). Avslaget med retusch var slaget ur en slipad flintyxa. Detta fynd har omhändertagits och givits fyndnummer 1, *tabell 1*. I schakt 22 framkom en handsmidd spik.

Som ett resultat av fynden i schakt 2 och 5 rapporteras en fyndplats (objekt 1601:14) till FMIS, *illustration 12*. Denna omfattar fynd av 1 avslag med retusch, 1 avslag samt 1 splitter av flinta, *illustration 13*.

Illustration 6. Grävmaskinist Mikael har just påbörjat schakt 2, Andreas tittar på. Del av Aleklätten i bakgrunden. Foto mot nordost.

Lämningar

Vid utredningen identifierades sammanlagt 12 hägnader, *bilaga 3*. Sju av dessa har sammanförts i ett hägnadssystem (1601:1), utgående från hemmanet Grinsvall Nedres gårdstomt (Romelanda 93), se *illustration 14* samt 26 i *bilaga 3*. Undernummer 1, 2, 3 och 13 markerar gränser mellan åkerytor respektive mellan åkerytor och betesmark på karta från 1785. Av ekonomiska kartan från 1934 framgår att delar av dessa vid denna tid saknar praktisk betydelse, jämför med *illustration 27*. Hägnaden med undernummer 5 avgränsar Grinsvalls inägor mot Valtersängs utmarker i söder, *illustration 15*. På ekonomiska kartan från 1934 sammanfaller hägnaden även med sockengränsen mellan Romelanda och Ytterby. Längre åt öster avgränsar hägnaderna med undernummer 5 och 12 olika betesmarker inom Grinsvalls ägor. Även dessa delar saknar betydelse på ekonomiska kartan från 1934. Undernummer 10 är belägen på hemmanet Valtersängs utmark, *illustration 16*. Se även *illustration 22a* och *22b*.

Tre hägnader i områdets norra del har sammanförts i ytterligare ett hägnadssystem (1601:4). De är belägna i Aleklättens branta sydvästsluttning (nummer 7 och 8), *illustration 17*, samt i sänkan med sumpskog (nummer 4), *illustration 18*. Varken på kartan från 1785 eller på ekonomiska kartan från 1934 kan ses några strukturer som kan förklara dessa hägnader. På kartan från 1785 är hägnaderna belägna inom betesmark. På ekonomiska kartan från 1934 kan man ana att undernummer 4 kan ha att göra med avgränsningen av ett fuktigare parti.

Hägnaden 1601:6 är belägen inom betesmark på kartan från 1785. På ekonomiska kartan från 1934 löper den delvis längs den stig som senare har kommit att ingå i Bohusleden.

Hägnaden 1601:11 utgör, liksom delar av undernummer 5 (i 1601:1), delar av sockengränsen mellan Romelanda och Ytterby liksom gräns mellan hemmanen Grinsvall Nedre och Valtersäng, *illustration 19*.

Anläggningar

Inga anläggningar framkom inom ramen

Illustration 7. Platsen för provgroparna 8-12, på Aleklättens ek- och hasselbevuxna sydvästsluttning. Foto mot nordväst.

Illustration 8. Grävmaskinist Mats tittar på när Annika söker av schakt 21 med metalldetektor. Foto mot sydost.

Illustration 9. En för området typisk schaktprofil. Detta är schakt 7 i den södra delen av området, och fotografiet är taget mot sydväst.

Illustration 10. Bilden visar en av de gropar med vall som återfanns inom området, den här på ett något torrare parti i sumpskogen, inom den forna betesmarken. Funktionen är oklar. Det är också tänkbart att de är naturliga. Foto mot söder.

för utredningen. I schakt 2 och 6 syntes mörkfärgningar och spridda kolbitar, dessa bedöms som rester efter rotbränder snarare än anläggningar och har inte mätts in, *illustration 20*.

Analysresultat

Inga naturvetenskapliga analyser har utförts inom ramen för utredningen.

Tolkning

Vid utredningen lades fokus särskilt vid:

- Lägen för stenåldersboplatser.
- Depositioner i våtmark, knutet till fornlämningarna i form av fornborg och gravar på Aleklätten.
- Att identifiera strukturer (hägnader, fossil åker och dylikt) som kunde knytas till Romelanda 93, gårdstomten efter hemmanet Grinsvall.

Det kan konstateras att människor har vistats inom området under stenålder – troligtvis under neolitikum – men att dessa vistelser har varit av

Illustration 11. Gränsmärke med inhuggen fyrkant, placerad norr om stengärdesgården med undernummer 5, i områdets västra del. Foto mot söder.

Illustration 12. Schakt 5 där avslaget från en slipad flintyx hittades. Platsen ingår i lämning 14, fyndplats. Foto mot nordväst.

Illustration 13. Fynd 1, ett avslag med retusch, slaget från en slipad flintyx.

mycket tillfällig och lågintensiv karaktär. Kanske har de topografiskt sett möjliga ytorna varit för små, eller varit orienterade ogynnsamt på annat sätt. Kanske har den siltiga kompakta marken inte varit lämplig att vare sig bo på eller odla.

Att undersöka våtmarken avseende rituella depositioner visade sig vara svårt. Sammantaget gjorde de utpekade naturvärdena, närhe-

ten till Bohusleden, storleken på grävmaskinen samt det allmänt otillgängliga läget att endast tre schakt togs upp i utkanten av sumpskogen, inom ett relativt litet område. Om detta parti var en våtmark/sjö eller tvärtom torr mark under förhistorisk tid har inte utretts vidare. Det kan endast konstateras att i de schakt vi tog upp fanns inget som tydde på att några depositioner

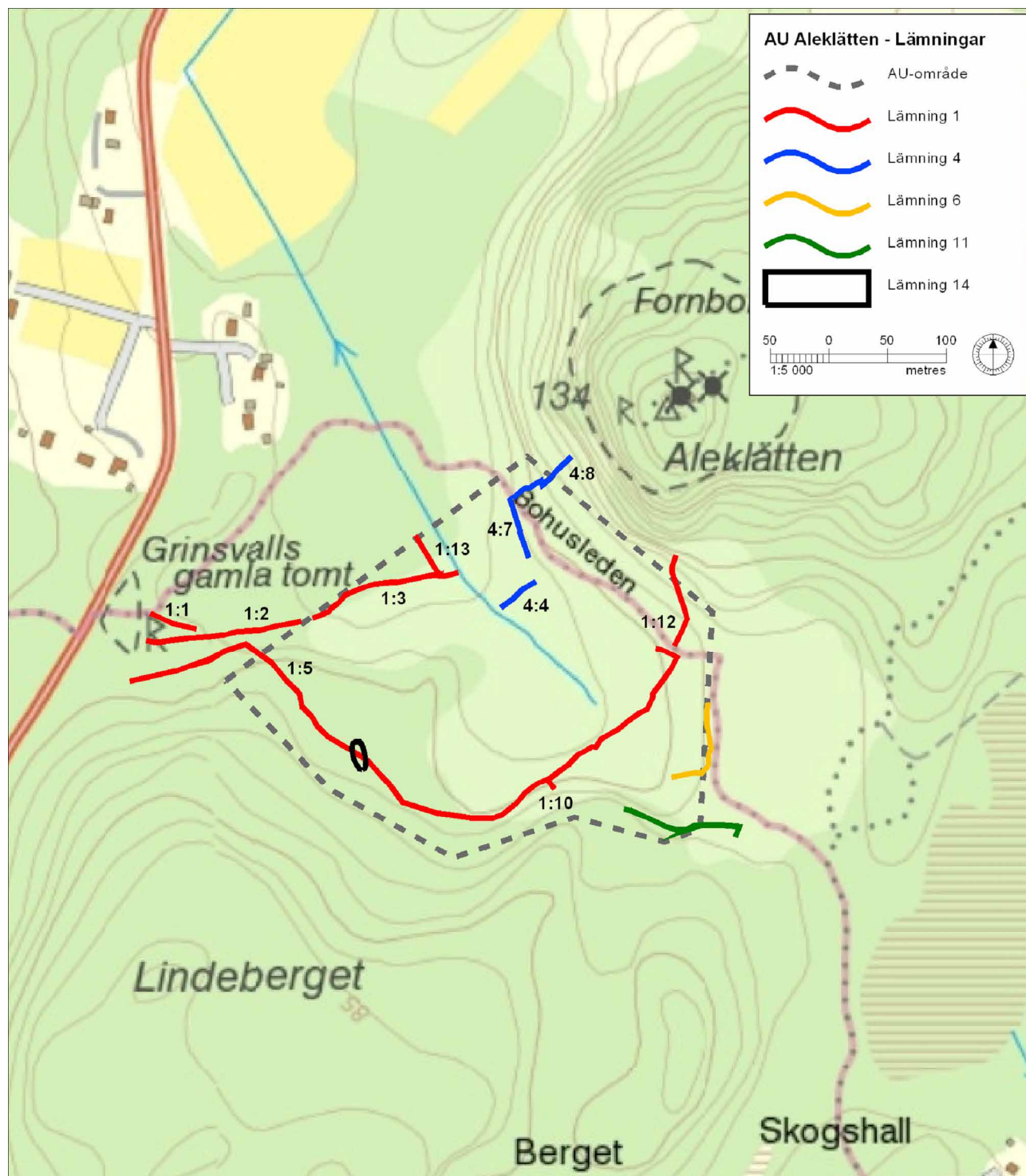

Illustration 14. Kartan visar resultatet av utredningen. Lämningarnas nummer framgår av teckenförklaringen. I kartan är ingående undernummer markerade. Jämför gärna med kartorna illustration 26 och 27.

ägt rum.

Vad som däremot framkommit är strukturer knutna till gårdstomten. Hemmanet Grinsvall Nedre är säkert belagd 1568, och framgår av kartor från 1600- och 1700-tal, dock inte under 1800-tal. Från 1800-talet finns däremot annat arkivmaterial vilket kunnat kasta en del ljus över förhållandena här. Under tidigt 1900-tal överges först gården och därefter odlingsmarken – inga byggnader är inritade på ekonomiska kartan från 1934 och den granskog som vuxit på den gamla odlingsmarken bör ha planterats inte långt efter denna tid. En del av de hägnader som framkom vid utredningen saknar praktisk betydelse under 1900-tal, men avgränsar olika ytor som framgår av kartan från 1785, *illustration 21*. Även om det inte kan bevisas att dessa stenhägnader är från 1700-tal eller äldre, kan man ändå argumentera för att så kan vara fallet. Området har varit trädfattigt under historisk tid, medan man däremot har haft gott om sten på ägorna. Det är tänkbart att man tidigt har konstruerat stenhägnader – eller hägnader av trä med funda-

ment av sten – mellan odlingsmark och betes-/slåttermark, och mellan dessa och utmarken, *illustration 22a*. Flera av hägnaderna verkar bestå till stor del av röjningssten, och några av hägnaderna ger intryck av att vara äldre än andra.

På ekonomiska kartan från 1934 sammanfaller den södra ägo gränsen med sockengränsen mellan Romelanda och Ytterby. På storskifteskarta från 1785 löper dock sockengränsen i en rak linje tvärs över de södra delarna av ägorna. Detta att Grinsvall ligger i anslutning till - och på båda sidor om - en sockengräns kan tolkas som att Grinsvall är sent och perifert upptagen, kanske inte mycket tidigare än det tidigaste belägget. Några rötter ner i förhistorisk tid har gården helt säkert inte.

I undersökningsplanen betonades vikten av att även i utredningsskede ge stort utrymme för naturvetenskapliga analyser. Inget har framkommit vid denna utredning som föranleder några analysinsatser.

En annan fråga som togs upp i undersökningsplanen var den om omlandsinventering,

Illustration 15. En stengärdesgård, undernummer 5, ingående i lämning 1. Till höger i bild nedanför sluttningen togs provgröparna 2 och 3 upp. Foto åt nordväst.

Illustration 16. Tvärs över bilden från höger till vänster del av samma stengärdesgård som i illustration 15, det vill säga med undernummer 5. Foto mot söder. Åt sydöst, upp för bergssidan, löper en kort hägnad med undernummer 10, delvis dold av ett fallet träd.

Illustration 17. Stenhägnad med undernummer 8, ingående i lämning 4. Av bilden framgår den delvis branta terrängen. Foto mot söder.

Illustration 18. Även detta är en stenhägnad ingående i lämning 4, med undernummer 4. Denna stensträng är belägen i sumpskogen. Foto mot sydväst.

Illustration 19. Den del av stengärdesgården lämning 11 som ansluter till berget i väster. Stig mäter in. Foto mot väster.

Illustration 20. Troligen en rest av en rotbrand, denna i schakt 2. Foto mot öster.

Illustration 21. Del av hägnadssystemet lämning 1. Här möter stenhägnaden med undernummer 3 stenhägnaden med undernummer 13 i rät vinkel. Dessa hägnader har avgränsat odlingsmark från betesmark. Foto mot sydost.

för att kunna diskutera kring utnyttjande av olika ekologiska nischer:

- Vilka rumsliga strukturer kan platsen förmodas ingå i?
- Är platsen lämplig för att studera förändringar av rumsliga strukturer över tid?

Ingenting framkom vid utredningen som knyter själva utredningsområdet till de närbelägna metalltida lämningarna. Det som tydligt framträder är att den medeltida gården Grinsvall ingår i ett större omland från i varje fall 1500-tal och framåt. Se bilaga 4, *Agrar- och kulturhistorisk analys av Grinsvall Nedre och Aleklätten*. Hemmanet ligger under en period under säteriet Marieberg. Det är möjligt att en del av gårdens produktion har varit för avsalu, det skulle till exempel kunna gälla hampa till repslagerier i regionen. Det är säkert möjligt att använda Grinsvall som utgångspunkt i ett stort antal diskussioner kring landskapsutnyttjande i ett större omlandsperspektiv, men inom gården Grinsvall verkar däremot odlings- respektive betesmarker ha legat fast under den tid som

kartmaterialet omfattar.

Antikvarisk bedömning

Som ett resultat av den arkeologiska utredningen har fem övriga kulturhistoriska lämningar rapporterats till FMIS. Dessa utgörs av två hägnadssystem, två hägnader samt en fyndplats för flinta (ett splitter samt två avslag av vilket det ena slagits ur en slipad yxa).

Förslag på ytterligare åtgärder

Kulturlandskapet föreslår inga fortsatta arkeologiska åtgärder. I det fall exploateringen genomförs föreslår Kulturlandskapet att hänsyn visas mot hägnaderna och hägnadssystemen genom att bevara dem, alternativt återställa (delar av) dem efter genomförd exploatering. I det fall exploateringen berör gårdstomten Romelanda 93:1 bör arkeologiska undersökningar utföras här.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs

av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och övriga kulturhistoriska lämningar även genom miljöbalkens

generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i fornlämningar lämnas till länsstyrelsen.

Gränsmärken i aktuell gräns är skyddade enligt 14 kap 8 § brottsbalken. Ansökan om säkerställande av gränsmärken lämnas till Lantmäteriet.

Illustration 22a. Hägnad med undernummer 5 i den södra delen av utredningsområdet, vilken avskiljer betesmark på hemmanet Grinsvall från utmarken på hemmanet Valtersäng. Foto mot nordost.

Illustration 22b. Något åt det här hållet kan betesmarkerna kring Grinsvall ha sett ut när vegetationen hölls nere av betande djur. Arntorp, nordväst om Kungälv.

Källor

Litteratur

Franc, Niklas & Åhlund, Matti	2016	Naturvärdesinventering Rostok 2:3 – Aleklätten. Kungälv kommun 2015. Naturvärdesinventering inför exploatering. Daterad 2016-02-08.
-------------------------------	------	---

Digitala källor

FMIS	Fornsök, http://www.fmis.raa.se Besökt 2016-03-25
Länsstyrelsens WebbGIS	http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/Vastragotaland/Infokartan/ Besökt 2016-04-21

Kartor

Lantmäterimyndigheternas arkiv	Storskifte 1785 14_YTT_14
Lantmäterimyndigheternas arkiv	Storskifte 1800 14-YTT-28
Lantmäterimyndigheternas arkiv	Alfabetiskt register 14-ROM-ALFG
Lantmäteristyrelsens arkiv	Avritning 1685 Ytterby socken Marieberg nr 1
Lantmäteristyrelsens arkiv	Storskifte 1785 Ytterby socken Marieberg nr 1
Rikets allmänna kartverks arkiv	Ekonomiska kartan 1934-1935 Kungälv J131-23NO

Muntliga källor

Petter Bohman, Naturcentrum AB	16-04-15
--------------------------------	----------

Illustration 23. Här redovisas placeringen av schakt och provgropar inom utredningsområdet. Jämför gärna med karta illustration 3.

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Största djup (m)	Marks lag	Jordart	Lager (m)	Anläggning	Fynd	Prov
1	2	2	0,6	Hyggesmark	Lerig silt	0-0,1 förna och matjord, 0,1-0,6 lerig ljusröd silt. Därunder grå lera. En hel del stora stenar i siltlagret, och öht blandade lager.	-	-	-
2	2,5	2	0,3	Hyggesmark	Silt	0-0,1 förna och matjord, 0,1-0,3 silt. Därunder mörkröd fin silt. En mörkfärgning på ca 0,1 m djup, troligen rest av rotbrand. Spridda kolbitar i schaktet. Fynd av slagen flinta.	-	1 avslag, 1 splitter	-
3	2	2	0,1	Skog	Förna, berg	0-0,1 skogsförna. Därunder berg.	-	-	-
4	2	2	0,35	Skog	Silt	0-0,15 skogsförna. Därunder roströd silt.	-	-	-
5	2,5	2	0,3	Hyggesmark	Silt	0-0,1 skogsförna, 0,1-0,3 röd silt. Fynd av fragment av slipad yxai form av ett avslag med retusch.	-	1 avslag med retusch	-
6	2,5	2	0,5	Hyggesmark	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,45 ljusbrun silt. Därunder ljusgul lerig silt. I det ljusbruna siltlagret framkom ett par mindre mörkfärgningar, troligen rotbränder. Vid dessa även ett par skärviga stenar.	-	-	-
7	2,5	2	0,5	Hyggesmark	Lera	0-0,1 förna, 0,1-0,3 ljusbrun siltig lera. Därunder lera.	-	-	-
8	2,5	2	0,4	Hyggesmark	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,2 ljusbrun silt. Därunder gråbrun lerig silt. Lite småsten i schaktet.	-	-	-
9	2,5	2	0,35	Skog	Silt	0-0,05 förna, 0,05-0,25 ljusbrun silt. Därunder gulbrun lerig silt.	-	-	-
10	2,5	1,5	0,5	Skog	Silt	0-0,1 förna, 0,3 ljusbrun silt. Därunder gulbrun lerig silt. Togs upp på en plats med bra vindskydd.	-	-	-
11	2,5	2	0,35	Skog	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,3 ljusbrun silt. Därunder gulbrun lerig silt.	-	-	-
12	2,5	1	0,4	Skog	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,4 ljusbrun sandig silt. Lite sten.	-	-	-
13	2,5	2	0,2	Skog	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,2 gulbrun lerig silt.	-	-	-
14	2,5	2	0,3	Skog	Lera	0-0,05 förna, 0,05-0,25 gulbrun lerig silt. Därunder gråbrun lera.	-	-	-
15	2,5	2	0,3	Skog	Lera	0-0,1 förna, 0,1-0,3 gulbrun lerig silt. Därunder gråbrun lera.	-	-	-
16	3	2	0,3	Skog	Lera	0-0,1 förna, 0,1-0,25 ljusbrun lerig silt. Därunder gråbrun lera.	-	-	-
17	3	2	0,4	Skog	Silt	0-0,15 förna och sandig humus, 0,15-0,4 röd siltig sand. Därunder ljus silt. En del kvarts av oklar natur.	-	-	-
18	3	1,2	0,4	Skog	Silt	0-0,1 förna och sandig humus. Därunder sandig silt. Schaktet togs upp genom en grop med vall. Strukturen bedöms som naturlig.	-	-	-
19	3	2	0,35	Skog	Sand	0-0,05 förna och sandig humus. Därunder sand och rikligt med sten. Ett block i V änden.	-	-	-

Schakt nr	Längd (m)	Bredd (m)	Största djup (m)	Markslag	Jordart	Lager (m)	Anläggning	Fynd	Prov
20	2,2	1,2	0,35	Sumpskog	Gyttja / lera	0-0,3 gyttjig humus. Därunder silt, sand och lera. Togs upp med dubbel skopbredd men i NV halvan fanns stengärsgrå (del av KULnr 1601:4), därför endast enkel skopbredd i det följande. Metalldetektor gav inga utslag.	-	-	-
21	3	2	0,45	Sumpskog	Gyttja / lera	0-0,4 gyttjig humus. Därunder silt och lera. Metalldetektor gav inga utslag.	-	-	-
22	3	2	0,45	Sumpskog	Gyttja / lera	0-0,4 gyttjig humus. Därunder sand och lera. Handsmidd spik framkom på ca 0,2 meters djup.	-	1 spik	-
23	3	2	0,35	Hyggesmark	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,25 gulbrun grusig silt. Därunder lerig silt.	-	-	-
24	2,5	2	0,3	Hyggesmark	Silt	0-0,1 förna, 0,1-0,25 gulbrun flammig silt. Därunder grusig lerig silt.	-	-	-

Illustration 24. Schakt 15, upptaget i områdets södra del på en av avsatserna mellan berget och sumpskogen. Foto mot söder.

Bilaga 2 - Provgropar

Prov- grop nr	Längd (m)	Bredd (m)	Största djup (m)	Markslag	Jordart	Lager (m)	Anlägg- ning	Fynd	Prov
1	0,45	0,35	0,17	Granskog	Silt	0,01 barr och humus, därunder ljus silt. Mkt rötter.	-	-	-
2	0,5	0,4	0,2	Granskog	Silt	0,05 barr och humus, därunder ljus silt med en del sten.	-	-	-
3	0,55	0,5	0,2	Granskog	Silt	0,05 barr och humus, därunder ljus silt med en del sten.	-	-	-
4	0,5	0,45	0,2	Granskog	Silt	0,08 barr, humus och brun silt. Därunder ljus silt.	-	-	-
5	0,5	0,4	0,2	Lövsog	Silt	Markförna, humös brun silt med gradvis övergång t ljus silt. Lerigare.	-	-	-
6	0,5	0,45	0,2	Lövsog	Silt	0,1 förna och brun siltig humus. Därunder röd silt. Mer poröst och lätt.	-	-	-
7	0,5	0,5	0,2	Lövsog	Silt	0,05 förna, 0,05-0,1 grå lerig silt med gradvis övergång till ljus lätt silt.	-	-	-
8	0,6	0,6	0,2	Lövsog	Sand	0,1 sandig mörkbrun humus, därunder röd sand med grus och sten. Fynd av splitter av flinta. I stort sett ingen markvegetation: Hasselbuskar och enstaka vitsippor, eklöv.	-	1 splitter	-
9	0,5	0,5	0,3	Lövsog	Sand	0,1 förna, därunder brun sand med stora stenar.	-	-	-
10	0,5	0,5	0,4	Lövsog	Sand	0,1 förna, därunder brun sand.	-	-	-
11	0,5	0,5	0,3	Lövsog	Sand	0,1 förna, därunder brun sand. Mot botten ganska grusigt.	-	-	-
12	0,5	0,5	0,25	Lövsog	Sand	0,1 förna. Därunder grusig sand med mkt rötter.	-	-	-
13	0,5	0,55	0,3	Granskog	Silt	0,06 barr och humus, därunder roströd silt. En stor rot och en stor sten.	-	-	-
14	0,55	0,5	0,2	Granskog	Sand	0,06 barr och humus, därunder roströd silt. Mer småsten, blötare.	-	-	-

Illustration 25. Anton gräver provgroparna 13 och 14, i anslutning till fyndplatsen i områdets södra del. Foto mot söder.

Nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd (m)	Beskrivning	Bedömning
1	Hägnadssystem				Hägnadssystem bestående av sju hägnader vilka utgår från RAÄ Romelanda 93:1, en by-/gårdstomt efter hemmanet Grinsvall. Fyra av dem avgränsar odlingsmark från betesmark. Två andra avgränsar olika betesmarker från varandra. Det är troligt att dessa delar kan dateras till 1700-tal eller äldre. Skadad, ställvis utrasade stenar och sönderkörda partier. I övrigt välbevarad. Belägen i sluttningar och sänkor i skogs- och på hyggesmark.	Övrig kulturhistorisk lämning
Ingående objekt:						
	Hägnad 1)	42	1,5	0,6	Bred stenmur beväxt med enstaka större lövträd. Stenar 0,3-0,9 m stora. Utgör gräns mellan två åkerlytor på karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sluttning i övergång hygge / skogsbryn. VNV-OSO.	
	Hägnad 2)	134	1,8	0,5	Bred stenmur beväxt med enstaka stora lövträd. Stenar 0,3-1 m stora. Utgör gräns mellan åkermark och betesmark på karta från 1785. Skadad. Utrasade stenar, skotarväg upptagen i O. Belägen i sluttning i skogsmark. O-V.	
	Hägnad 3)	135	1	0,6	Stenmur beväxt med enstaka stora lövträd. Stenar 0,3-0,7 m stora. 1 lager sten i V, där muren är intill 0,4 m hög. Antalet lager ökar till 4 i O, där hägnaden är intill 0,6 m hög. Avslutas vid bäck/dike i O. Utgör gräns mellan åkermark och betesmark på karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sänka / sumpskog. VSV-ONO.	
	Hägnad 5)	560	2	0,5	Stenmur, trädbevuxen. Stenar 0,3-0,7 m stora. Höjd och bredd varierar mkt längs sträckningen. I NO mkt låg och nedrasad, 1-2 lager synlig sten. Löper här längs Bohusleden ett stycke. Vikar av mot SV genom sumpskog, här ställvis 1-4-5 lager i torrare partier. I S mot berget breda partier med röjningssten. Passerar i Sen bäckravlin. Ansluter i V till by-/gårdstomten RAÄ Romelanda 93 och andra hägnader här. Beväxt med träd och hässlen. Sönderkörd alt konstruerade öppningar på ett par ställen. Utgör gräns mellan hemmanen Grinsvall och Valtersäng, samt i O mellan två beteshagar på hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Utgör även sockengräns mellan Romelanda och Ytterby. Skadad. Utrasade stenar, skotarvägar upptagna. Löper genom skogs- / hyggesmark, i krönläge och sluttningar. O-V.	
	Hägnad 10)	10	0,8	0,5	Stenmur, trädbevuxen. Sten 0,2-0,6 m stora i 2 till 3 lager. Hopfogad med nr 5 i rät vinkel. Belägen på hemmanet Valtersängs utmark på karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i brant sluttning i skog. NV-SO.	
	Hägnad 12)	83	0,7	0,55	Stenmur, trädbevuxen. I N-S riktning, från Bohusleden upp mot Aleklätten. Går längs med sluttning. Mellan nr 5 och nr 12 större öppning för väg (nu Bohusleden). Stenar 0,2 - 0,8 m stora, i 2 lager, delvis utrasad. Längre upp på krönet viker den av, med ytterligare en mindre muröppning. I N ansluter hägnaden till Aleklätten. Utgör gräns mellan två beteshagar på hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sluttning i skog.	
	Hägnad 13)	40	0,6	0,3	Stenmur, trädbevuxen. Sten 0,2 - 0,7 m stora. 1 lager sten, utrasad. Ansluter i S till hägnad, och i N till dike. Utgör gräns mellan åkermark och betesmark enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sänka i övergång sumpskog / hygge. NNV-SSO.	
2	(Ingår i nr 1)					
3	(Ingår i nr 1)					
4	Hägnadssystem				Hägnadssystem bestående av tre hägnader belägna i områdets norra del, i sluttningen nedanför Aleklätten ner mot och i den forna betesmarken. Oklar funktion. Välbevarad. Belägen i skogsmark.	Övrig kulturhistorisk lämning
Ingående objekt:						
	Hägnad 4)	38	0,5	0,3	Stenmur beväxt med lövträd. Stenar 0,3-0,5 m stora. Endast ett lager sten, men vid provstick med jordsond känns fler stenar under. Tänkbart att hägnaden blir "övertorvad" av dy i den mkt blöta miljön. Börjar vid bäck/dike i SV. Belägen på betesmark till hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sänka / sumpskog. SV-NO.	

Nr	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Höjd (m)	Beskrivning	Bedömning
	Hägnad 7)	55	0,8	0,5	Stenmur, bevuxen med träd och buskar. Stenar 0,2-1 m stora, i 1 till 2 lager, delvis uttrasad. Avslutas i S av hög med röjningssten ca 2 m i diameter. Löper längs med Bohusleden. Belägen på betesmark till hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i sluttning / sumpskog. N-S.	
	Hägnad 8)	68	0,6	0,5	Stenmur, trädbevuxen. Stenar från 0,4 m stora, i 1 till 2 lager, delvis uttrasad. I hägnaden ingår ett block, 2x2 m stort. Löper i brant sluttning från bergvägg i NO till våtmark i SV, där den möter Bohusleden. Belägen på betesmark till hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen i lövskog. NO-SV.	
5	(Ingår i nr 1)					
6	Hägnad	90	1	0,3	Stenmur. Stenar 0,2-1 m stora, i 1 till 2 lager, delvis uttrasad. I V avslutas hägnaden vid en bäckravin. I N ansluter den till väg (numera Bohusleden). Delar av hägnaden ingår i väggkroppen N om denna punkt. Bevuxen med buskar och lövträd. Belägen på betesmark till hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Skadad. Utrasade stenar. Belägen på åsrygg i skogsmark. N-S.	Övrig kulturhistorisk lämning
7	(Ingår i nr 4)					
8	(Ingår i nr 4)					
9	Utgår					
10	(Ingår i nr 1)					
11	Hägnad	116	0,8	1,3	Stenmur, beväxt med enstaka träd. Stenar 0,2-1,6 m stora. Höjd och bredd varierar längs med sträckningen. I NV som mest 6 lager, med en höjd på som mest 1,3 m och bredd 0,8 m, välbevarad. Brant sluttning, muren möter bergvägg i NV. Passerar åt O mindre bäckravin. Åt O mer uttrasad och lägre än i V. Här enstaka lager, 0,55 m hög och 1,3 m bred. Ytterligare åt O är flackare terräng, muren med mer regelbunden form. Öppning i muren, 2 m bred., oklart om det är en skada eller en avsiktlig konstruktionsdetalj. Utgör gräns för betesmark till hemmanet Grinsvall, enligt karta från 1785. Oskadad. Utrasade stenar. Belägen på åsrygg i skogsmark. O-V.	Övrig kulturhistorisk lämning
12	(Ingår i nr 1)					
13	(Ingår i nr 1)					
14	Fyndplats	25	10	-	Fyndplats för två avslag och ett splitter av flinta. Ett av avslagen är från en slipad yxa, detta avslag är även retuscherat. Fynden framkom i schakt 2 respektive schakt 5. Oskadad. Belägen på åsrygg i övergång granskog/hygge.	Övrig kulturhistorisk lämning

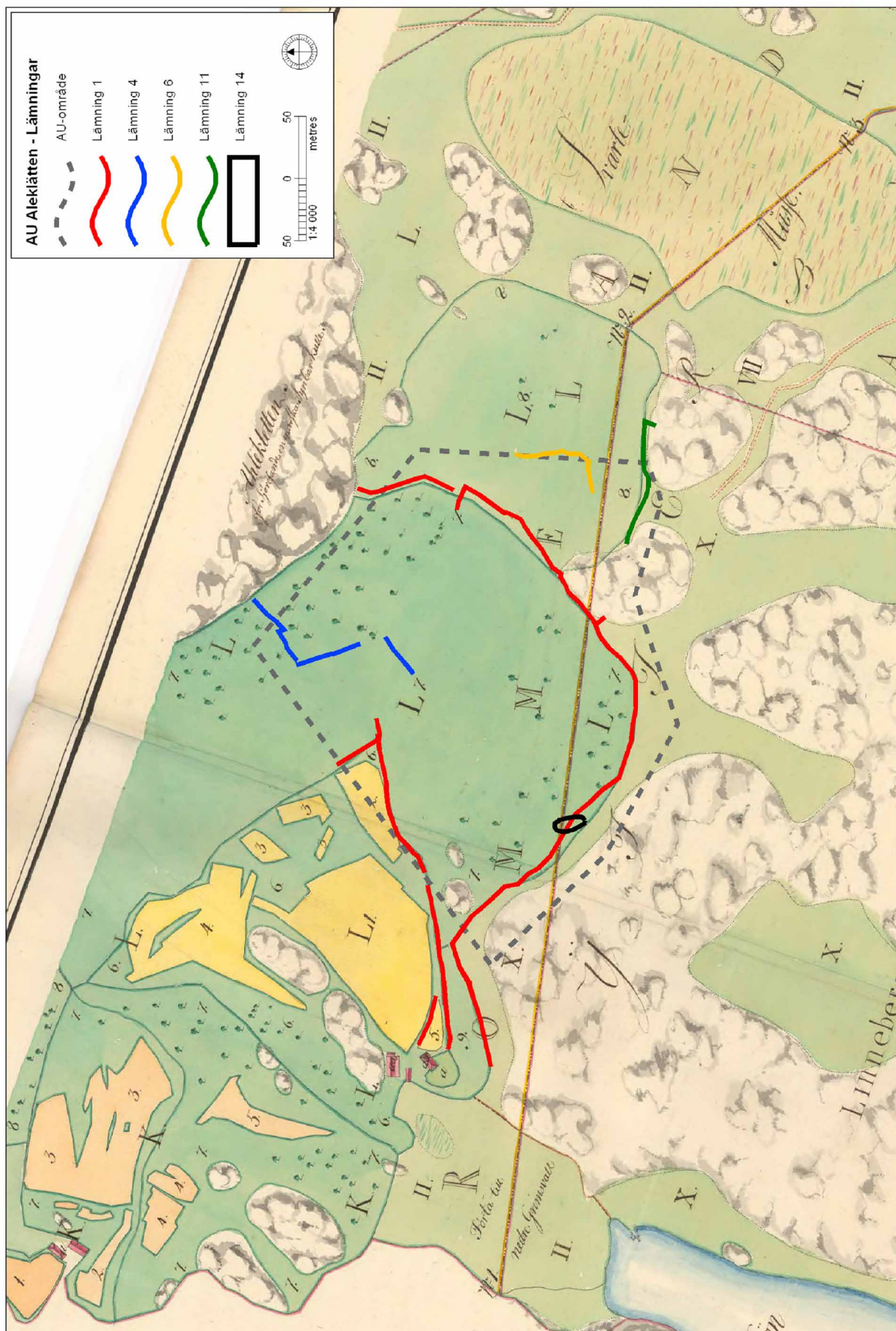

Illustration 26. Rektifierat utsnitt ur storskifteskarta från 1785. Förutom utredningsområdet är även de olika hägnaderna och hägnadssystemen inlagda. Källa Lantmäteriet.

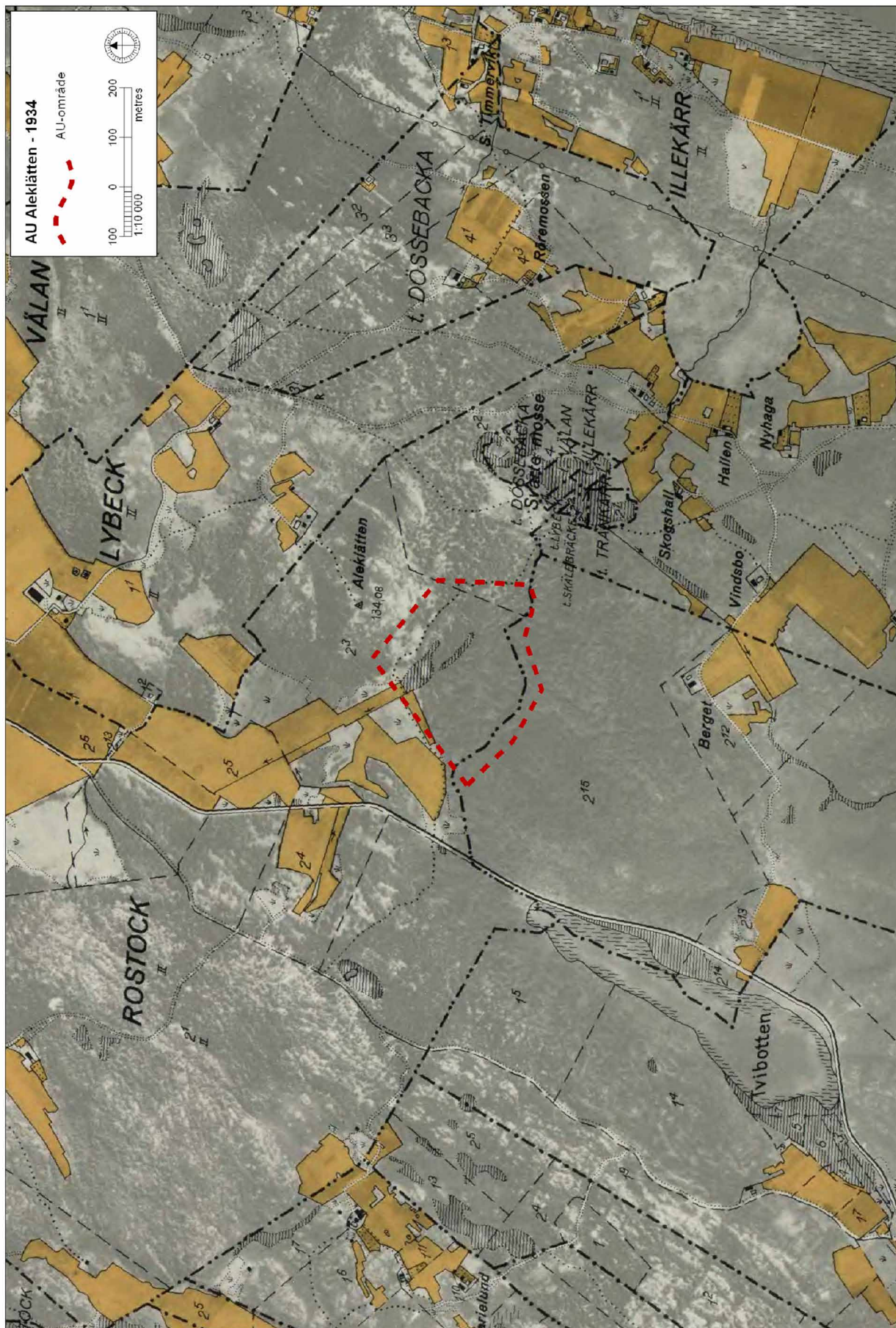

Illustration 27. Rektifierat utsnitt ur ekonomiska kartan från 1934, med utredningsområdet inlagt. Källa Lantmäteriet.

Agrar- och kulturhistorisk analys av Grinsvall Nedre och Aleklätten

Anton Larsson, 2016-05-18

Utredningsområdet vid berget Aleklättens fot, vilket i huvudsak utgör mark tillhörande den idag övergivna gården Grinsvall Nedre, har en lång agrar- och kulturhistorisk bakgrund. För att i någon mån sätta de under utredningen påträffade lämningarna, och det omkringliggande landskapet, i en historisk kontext, har författaren av denna bilaga utfört en kort analys av det tillgängliga källmaterialet.

Ortnamn

Namnet *Grinsvall* har genomgått många förändringar genom åren, på grund av en gradvis förvanskning och avsaknaden av språklig standardisering. Det tidigaste belägget för den lilla byn är i en jordebok med datering till år 1568, under den dansk-norska tiden i Bohuslän, då med stavningen *Grimswald*. Samma stavning återkommer 1659 strax efter freden i Roskilde, med diverse variationer – *Grimould* (1573), *Grimswaldt* (1581, 1586), *Grimouldt* (1581), *Grimswald* (1613), *Gribsvold* (1656), *Grimisswaldh* (1665) och *Grinswaldh* (1680-1719). Ett tydligt -wall uppenbarar sig som efterled under perioden 1758 och framåt, och gradvis övergår *Grimswall* till *Grinsvall* via vissa olika andra versioner, exempelvis *Grindsvall* (Dialekt- och ortnamnsarkivet 1939: 42).

Den dominerande tolkningen av namnet Grinsvall kretsar kring mansnamnet Grim, det fornvästnordiska *Grímr*, alternativt möjligen *Grímarr*, även om den senare teorin ansågs vara osannolik av Institutet för Ortsnamns- och Dialektforskning (Dialekt- och ortnamnsarkivet 1939: 42). Namnet var relativt vanligt under yngre järnålder och medeltid, både som vardagligt personnamn och som binamn till guden Oden (Warner 2003: 190). Efterleden -vall har i denna tolkning betydelsen slätt, äng, fält, etc. (Dialekt- och ortnamnsarkivet 1939: 62).

Två alternativa tolkningar har presenterats av Romelanda hembygdsförening. Det första förslaget anmärker att det i den norske biskopen Eysteins jordebok från år 1388, *Den røde bog*, förekommer en idag okänd gård i Romelanda kallad *Grindarudi*, vilket enligt dem skulle kunna vara identisk med Grinsvall. Den andra och huvudsakliga tolkningen kopplar till den äldsta kända stavningen av byns namn, *Grimswald*, med den av det tyska språket möjligen påverkade efterledet -wald. Då Grinsvalls två närmaste grannar är hemmanen Lybeck och Rostock är det möjligt att det ursprungliga Grims-wald är en felskrivning av en annan nordtysk stad i det under medeltiden så dominerande Hanseförbundet, nämligen *Greifswald* i dagens Mecklenburg-Vorpommern (Romelanda hembygdsförening 1977: 104). Ortnamnen Lybeck och Rostock är båda tidigast belagda från år 1544, och har båda tolkats som namngivna efter de två Hansestäderna med samma namn (Dialekt- och ortnamnsarkivet 1939: 51, 56). Två lokala, traditionella förklaringar till dessa tre möjligen tyska gårdsnamn återges av hembygdsföreningen. I den ena versionen ägdes hemmanen av en tysk dam, vilken även innehade Mariebergs säteri, som ska ha namngett dem efter städer i sitt hemland. I den andra ska en krigare, som under det 30-åriga kriget fört Bergums kyrkklocka till Romelanda, ha getts de tre hemmanen "Lübeck, Råstock och Gripswald" som belöning för sin tjänstgöring. Denna senare tradition motsägs dock av kronologin, i och med namnens ursprung på 1500-talet (Romelanda hembygdsförening 1977: 104).

Den södra ytterkanten av utredningsområdet inkluderar även det allra nordligaste stycket av utmarken tillhörande Valtersängs hemman. Denna gårdsbildning är tidigast belagd år 1568 under namnet *Waltersemg*, följt av senare variationer som *Valthersenng* (1573, 1680), *Walthensenng* (1581), *Walthers Enng* (1586-1665), *Walters Ängh* (1697-1758), *Waltersäng* (1811-1881), och vissa ytterligare, liknande versioner. Tolkningen är förvånansvärt oklar, då ortnamnsforskarna vidhållit att det från

Tyskland inlånade personnamnet Valter inte kan ha varit i bruk hos allmogen under mitten av 1500-talet, och att det troligen inte heller härrör från ett familjenamn ur frälset. Den framlagda hypotesen är därmed att namnet kommer från det bohuslänska dialektordet *valtra*, med betydelse "vältra, tumla" (Dialekt- och ortnamnsarkivet 1939: 106).

Ägare och brukare

Vid tiden för Grinsvalls tidigaste skriftliga belägg, år 1568, bestod byn av kronojord. Marken ägdes alltså inte av bönderna själva, utan av den dansk-norska kronan. Mot slutet av 1500-talet utgjorde kronojorden en majoritet av ägandet i Romelanda socken. Medan kronans ägande ökat genom centralisering och ökad statsmakt under medeltiden förblev både adelns och kyrkans jordinnehav relativt litet i Romelanda. År 1573 låg antalet gårdar i Romelanda som ägdes av kronan på 40, medan 14 var självägda skattegårdar och endast 3 ägdes av frälset (Romelanda hembygdsförening 1977: 38). Grinsvall Nedre var redan då en av de minsta hemmanen i socken, och förblev en fjärdedels mantal fram till att gården upphörde, utan att genomgå någon hemmansklyvning. De första kända kronobönderna från denna tid är Börge (kallad både Bentesen och Hoffmandt i efternamn) åren 1586-1628, följd av Biörn 1631-1634, ytterligare en Börge 1637-1643, Suend 1645-1651, och Anders 1651-1659 (Romelanda hembygdsförening 1977: 262).

Under 1600-talet drabbades Romelanda av ett flertal krigshandlingar, vilket resulterade i åtskillig plundring och nedbränning av gårdarna i trakten. Omkring 50 gårdar ska ha bränts i socknen under Kalmarkriget år 1612, då den svenske fältöversten Jesper Mathiasson Kruus anföll Kungälvsområdet. År 1611 kunde 76 gårdar och 42 husmän, ägare av torp och dylikt, betala skatt. Året därpå, efter krigstågen, var endast 24 respektive 3 kapabla till detta. (Romelanda hembygdsförening 1977: 47). Chansen är hög att även Grinsvall drabbades under denna period. Bygdens bönder blev även indragna i Hannibalsfejden 1644-1645 och Krabbefejden 1657-1658, då ett flertal slag stod antingen i socknen själv eller i dess omedelbara närhet (Romelanda hembygdsförening 1977: 48-49). Vid Freden i Roskilde 1658 övergick Bohuslän från Danmark-Norge till Sverige, och Grinsvall Nedre blev därmed kronojord under den svenska kronan. Området förblev krigsdrabbat, med ytterligare härjningar även under Gyldenløvefejden på slutet av 1670-talet, och även mot slutet av århundradet märktes de ekonomiska effekterna (Romelanda hembygdsförening 1977: 52).

Vid denna tid, under det svenska styrets första år, övergick Grinsvall Nedre från att vara kronojord till frälsejord, ägt av svenska adelsmän. Sven Andersson Ranck (alt. Rank, 1616-1684), blev adlad 1652 efter att ha stigit i graderna från menig soldat. Han tjänstgjorde periodvis som bland annat kommendant på Bohus fästning, chef för Elfsborgs regemente och landshövding i Halland, och åren 1673 och 1682 bytte han till sig ett flertal kronohemman samt säteriet Marieberg, mot att staten övertog hans gårdar i Halland. Utöver Marieberg hamnade hemmanen Grinsvall, Lybeck, Rostock, Linnebacken och Illekärr i Romelanda socken under "Rankegodset", samt Trankärr, Valtersäng och Staregården i Ytterby, totalt 7 mantal. Förändringen att gå från att leva på kronans jord till att vara frälsebönder hade säkerligen stora konsekvenser för vardagslivet på Grinsvall. Bland annat var jordbrukarna på hemmanet, tillsammans med grannarna i Lybeck, Rostock, Illekärr samt två mindre torp, skyldiga att årligen utföra inte mindre än 1550 dagsverken årligen på säteriet (Romelanda hembygdsförening 1977: 102-103).

Efter att Rancks änka, Anna Bergengren, gick bort 1716 och dottern Eva sålde egendomarna 1725 kom Mariebergs säteri, och därmed även Grinsvalls by, att tillhöra en rad personer ur landets övre skikt under 1700-talets lopp. Bland dessa räknas exempelvis friherren Axel Roos (vilken som livdrabant räddade livet på Karl XII under kalabaliken i Bender 1713), göteborgsmagnaten Johan Olbers, samt Magnus Lagerström och Johan Schütz (båda direktörer vid Ostindiska kompaniet). Den senares son, den adlade Johan Henrik Rosenschütz, ärvde säteriet vid 1700-talets slut och har blivit

mycket omtalad lokalt på grund av sitt beteende. Holmberg beskriver honom som ”en af de rikaste private män, men tillika en af de större narrar på sin tid” (Holmberg 1867: 169). Utöver diverse färder med gyllene vagnar, tjänare i kunglig livré, en imitation av ett osmanskt harem (Tiseliuss 1925: 238-239), och så vidare, hade hans vanor även direkt betydelse för bönderna i trakten, då skötseln av egendomen lämnades vind för våg och godsets bönder framkallades på militära övningar och exercis snarare än på jordbruksarbete (Romelanda hembygdsförening 1977: 104). Rosenschütz slutade sina dagar på fattigvårdsanstalt i Stockholm, och 1809 köptes säteriet av grosshandlaren P. Wennerholm varefter det bytte ägare åtskilliga gånger (Tiseliuss 1925: 239). År 1840 avsöndrades dock egendomen Trankärr, och med den även Valtersäng och en mängd andra mindre gårdar i Ytterby. Även Grinsvall Nedre kom att höra till Trankärrens ägor, vilka först liksom Marieberg ägdes av P. Wennerholm, och senare övertogs av personer som exempelvis J. R. Wennerholm, G. J. Olbers, kammarherren E. G. Leijonmarck, C. L. Cavalli och S. R. Håkansson. Liksom det ursprungliga säteriets ägare har alltså även 1800-talets innehavare av Grinsvalls marker tillhört samhällseliten (Tiseliuss 1927: 214-215).

Vad gäller själva brukarna av Grinsvalls jord är de efter 1500-talet nästan kända inneboende på Grinsvall Nedre, nu alltså åboer på frälsets ägo, dokumenterade i Romelanda hembygdsförenings avskrift av 1766 års mantalslängd. Denna anges vara ovanligt fullständig. Då beboddes gården av Lars Bryngelsson, med ett antal barn (Romelanda hembygdsförening 1977: 305). I jordeboken från 1801 hette gårdens brukare Per Olsson (Romelanda hembygdsförening 1977: 308). Från 1815 och framåt finns lättåtkomliga husförhörlängder att tillgå. De tidigaste bönderna på platsen som anges i dessa var Anna Svensdotter och Per Olsson, vilka snart ersättas av Bengt Mårtensson och Helena Andersdotter någon gång i slutet av 1810-talet (Riksarkivet, SE/GLA/13432/A I/1: 70).

Från och med nu bor nästan alltid åtminstone en person som tjänstefolk på gården – ofta både en piga och en dräng. Efter paret Bengt och Helenas bortgång i mitten av århundradet tar sonen Anders över tillsammans med hustrun Lotta. År 1872 övertas gården av Mathilda Andersdotter och Janne Eliasson med familj som arrendatorer, medan Anders och Lotta står som inhyses fram till att även de går bort ett par år senare (Riksarkivet, SE/GLA/13432/A I/14: 136). Mathilda avlider 1892, medan Janne och de sista barnen flyttar 1901 (Riksarkivet, SE/GLA/13432/A II a/1: 72). Efter detta övergår hemmanet till att arrenderas av snickaren Anton Bernhard Andreasson och dennes hustru Augusta Carlsdotter och deras åtta barn, varav inte alla når vuxen ålder. Familjen flyttar 1927 och ersätts av ett antal kortvariga inneboenden (Riksarkivet, SE/GLA/13432/A II a/2: 96), tills hemmanet enligt Länsstyrelsen uppgick i Rostocks hemman år 1933 (Norén & Sandberg 1986: 47).

Jordbruket

Den tidigaste karteringen av Grinsvalls ägor är den geometriska avritning som utfördes över Mariebergs säteris ägor år 1685, strax efter att jorden övergick i frälsets händer, *illustration* 28. Grinsvall är endast i förbigående avbildat på denna karta, och det är svårt att göra några uppskattningar om jordbruket vid denna tid. Dock finns två inringade områden, vilka är svårtydda men möjligtvis skulle kunna motsvara en gemensam inägomark mellan byns två halvöar, samt kanske den i öster nedanför Aleklätten belägna hage som beskrivs nedan under 1700-talet (Lantmäteriet, Ytterby socken Marieberg nr 1).

År 1785 utfördes ett storskifte på ägorna tillhörande Mariebergs säteri, och den tillhörande karteringen visar samtliga dessa marker, undantaget utmarksstyckena tillhörande Rostocks och Grinsvall Övres hemman, *illustration* 29. I Grinsvall Nedres fall visar storskiftet på ett småskaligt och avlångt hemman, med gårdsbebyggelsen längst i väst, utmarken i öst, och Aleklätten norr om i områdets ungefärliga geografiska centrum. Bebyggelsen bestod då av tre byggnader belägna vid dagens registrerade gårdstomt, Romelanda 93, varav det sydligaste huset går samman med en mindre

Illustration 28. Geometrisk avritning från 1685, med utredningsområdet inlagt. Källa Lantmäteriet.

kålhage. Strax söder om gårdsbebyggelsen ligger en avlång kalvhage, och åt nordost ligger totalt sju olika åkerstycken, varav de två största benämns "Långjorden" och "Kielbergs åkra", båda sandjordar (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 35-36). Den senare är idag i huvudsak bebyggd med moderna tomter. Totalt uppgick åkermarken till strax över fyra tunnland. Insprängd mellan åkrarna låg ett övergripande ängsparti, vilken utgjordes av fast och torr hårdvall. En viss lövskog, ett antal björkar och alar, växte i ängsmarken väster om åkermarken (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36).

Majoriteten av hemmanets ängsmark låg inom utredningsområdet, öster om gården. Detta stora sammanhängande stycke, avgränsat från både ängen och åkrarna kring gården samt från utmarken med hägnader, benämns "Kielleliden", och ska utgöras av "tufvig, mager och måsslupen" mark, "med löfskog af Ek, Biörk och Hassel" (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36). Det är denna tuviga äng som utgör majoriteten av dagens lövsumpskog (Franc & Åhlund 2016: 5), och fukten har påverkat dess ekonomiska värde. Öster om denna, i utredningsområdets östra del, avskiljs denna äng från utmarken av en stor hage, "med magert bete" (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36).

En av de mindre åkrarna som 1785 tillhörde Grinsvall Nedre, belägen nära gårdsbebyggelsen med en areal på två hela och tre fjärdedels kappland (ca 424 m²), kallas i skifteshandlingarna för "Hampelandet" (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36). Även grannen Rostock innehade åker kallad "Hampelycka". Hampan odlades liksom lin flitigt i Bohuslän under tidigmodern tid (Franzén & Lindholm

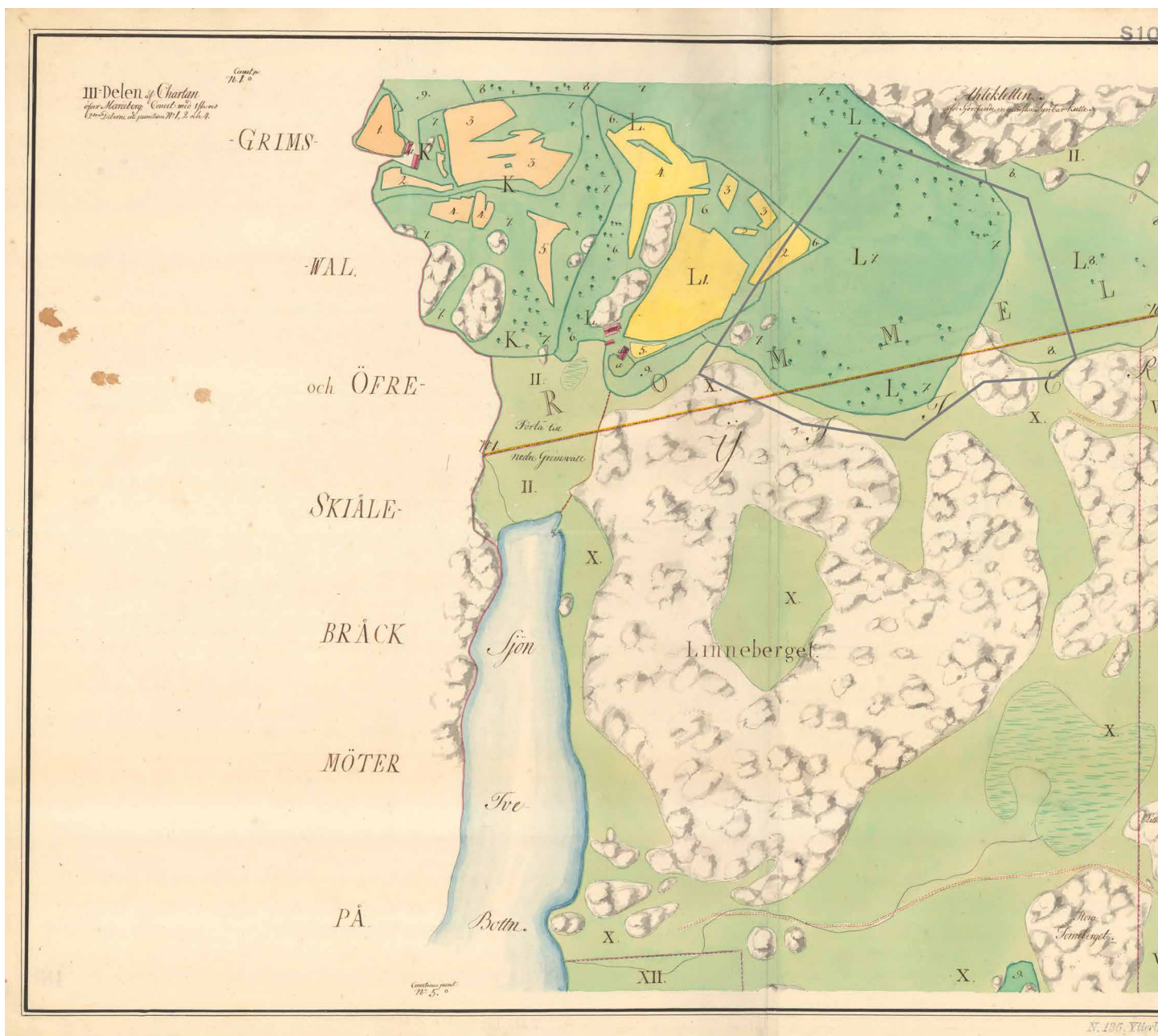
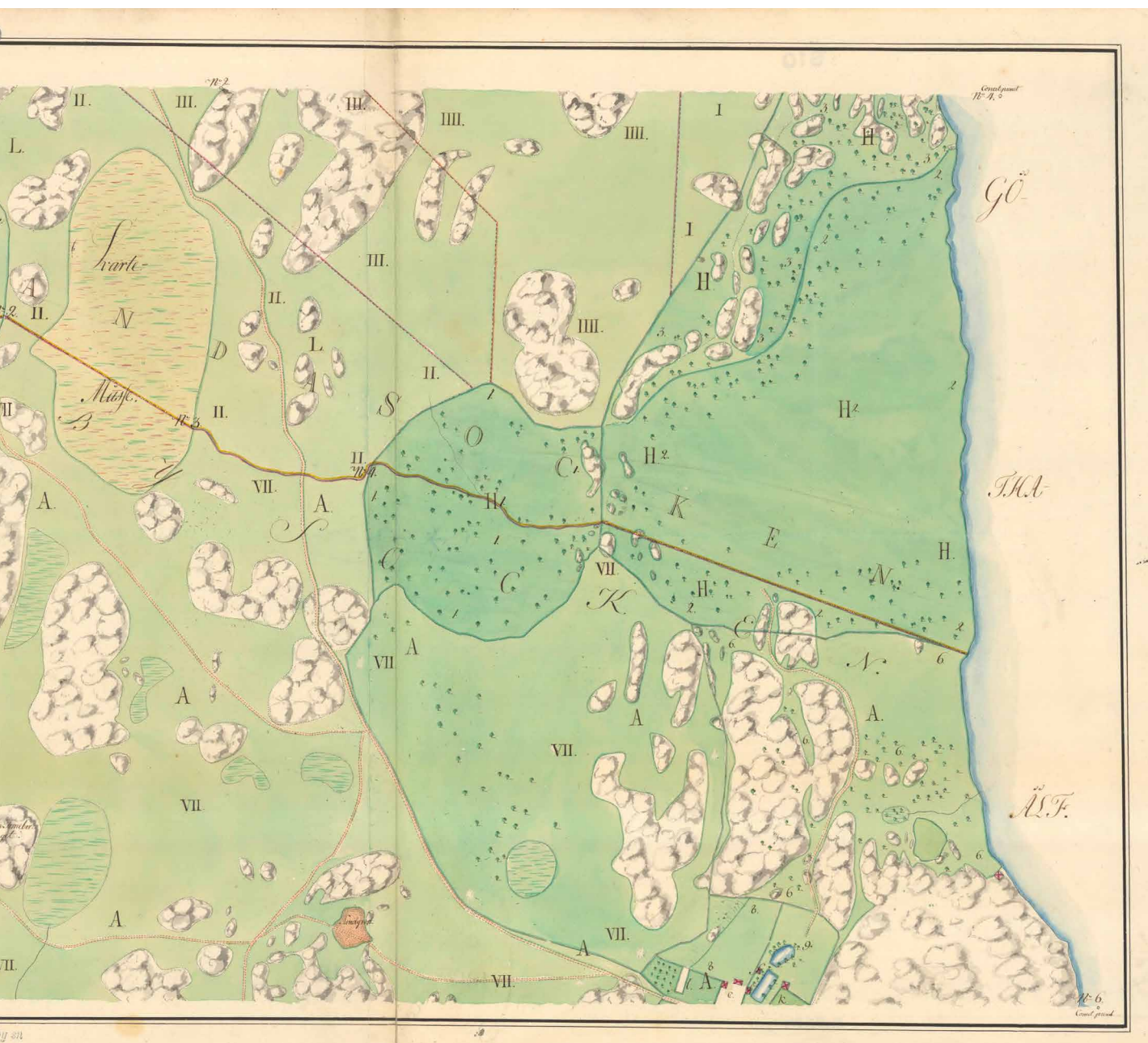

Illustration 29. Storskifteskarta från 1785. Detta är del tre av totalt åtta delar av en serie kartor över inäggorna till säteriet Marieberg. Utredningsområdet är markerat. Källa Lantmäteriet.

2000: 36). I Sverige överlag producerades hampan i huvudsak för husbehovsbruk, till samma ändamål som linet – ofta gjordes ingen skillnad på det linne som tillverkades av de två växterna – fram till slutet av 1800-talet (Skoglund 2012: 20). Det är dock fullt möjligt att bönderna på Grinsvall Nedre inte enbart odlade hampa till självhushållet, utan att det även utgjorde en småskalig bisyssla – närheten till Kungälv och Göteborgs tidiga industrier, där repslagning var en viktig faktor, inbjuder till denna hypotes.

Det laga skiftet utfördes i Grinsvall Nedre såsom även i de flesta andra hemman i Bohuslän, men karteringen och de tillhörande handlingarna från denna förrättning tycks ha försvunnit. Den finns dock angivna i Lantmäteriets alfabetiska register, och förrättningen ska ha blivit fastställd år 1843 av lantmätaren B. A. Ekström (Lantmäteriet, 14-ROM-AFLG: 3). På grund av denna brist på lantmäteridokumentation är det svårt att uttala sig om jordbrukets utveckling på Grinsvall Nedre under 1800-talet. Troligtvis har det laga skiftet i huvudsak berört utmarken, vilket vid tiden för det laga

skiftet var samfälld med Lybecks hemman, och inte inägomarken. Detta i och med att hemmanet aldrig har haft mer än en brukare åt gången, och det därmed inte funnits något behov av att dela upp åkrarna och ängarna mellan flera hemmansdelar. Dock går det att utläsa viss information om den agrara situationen på Grinsvall Nedre under 1800-talet utifrån bouppteckningar, vilka upprättats när de boende på gården har avlidit.

Från 1815 och framåt, den period som Romelandas kyrkoböcker täcker, har relativt få av gårdens brukare avlidit under den period de fortfarande bodde kvar på platsen. De få som dock gjorde så är Helena Andersdotter (1786-1844), Bengt Mårtensson (1785-1856) och Mathilda Andersdotter (1841-1892). Bengt var vid tiden för sin död 71 år gammal, och inte längre aktiv brukare av gården. Hans bouppteckning innehåller därmed huvudsakligen hans personliga tillhörigheter, och enbart ett fåtal föremål ur gårdens utrustning. Dessa räknades dock med i hans hustru Helenas bouppteckning, när hon avled tolv år tidigare 1844. Hennes ägodelar hade ett värde av totalt 271 riksdaler och 21 skilling, skulder ej inberäknat. Bland ägodelarna ingår två hästar (Gråsa och Dorka), ett föl, tre kor (Krona, Bonnirsa, Rönan), en kviga, en kalv, en gris och ett (på grund av att det inskannade dokumentet varit vikt) okänt antal får. Det är alltså en relativt liten djurbesättning – tre hästar, fem

kor, en gris och ett par får. Dessa motsvarar tillsammans nästan hela bohagets värde, sammanlagt 201 riksdaler (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/12: 723).

Vad gäller gårdens verktyg märks vissa självklarheter, vilka ändå ger ledtrådar till jordbrukets karaktär vid denna tid. Ett urval av dessa bör nämnas: Två plogar, en harv, två spadar och fyra hackor. Två liar med tillhörande orv, till slåttern på ängarna. Två vedyxor och två vedslädar, till trädfällning och virkeskörning på vintern. Två gödselkärror, två gödselslädar och tre gödselgrepar visar alla på gödslingens betydelse. En järnstör, avsedd för att sätta stängselstolpar i marken, pekar på att trähågnader brukades tillsammans med stengärdesgårdar. De fem spinnrockarna, snickarredskapen, hovtängerna och andra verktyg visar att de flesta hantverk som var nödvändiga på gården utfördes av brukarna själva (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/12: 721-722). Utsädet redogörs inte för i Helenas bouppteckning, men förekomsten av lentyg, tillsammans med ett kort omnämnande av potatis- och havretunnor i maken Bengts bouppteckning, ger en liten indikation på vad som odlades vid denna tid. Bengt tycks även ha bedrivit en småskalig låneverksamhet under sina sista år – vid tiden för bondens död var totalt nio olika personer skyldig honom sammanlagt 387 riksdaler, 32 skilling och 10 rundstycken. De flesta av lånen hade en ränta på 5% (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/13: 1488-1489).

Den, som av de vuxna brukarna härnäst avlider på gården, är Mathilda Andersdotter, som dör 1892 fortfarande boende på gården. Därmed kan hennes bouppteckning ge ledtrådar om det dåvarande jordbruket. Utöver samma grundläggande utrustning som i Helenas fall – gödselkärror, vedyxor, plogar, harvar, liar, järnspett – innehåller Mathildas bouppteckning denna gång även en lista över gårdens utsäde. "42 fot Hafra, 4 fot Korn, 2 fot Böner, 18 fot Potatis" (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/17: 446). Mängderna och växtslagen tycks rätt typiska för trakten. I Ytterby socken, till vilken Grinsvall hörde rent ekonomiskt, var det under 1800-talets andra hälft huvudsakligen just havre, korn, bönor och potatis som odlades, till föda för både människor och djur (Larsson 1957: 357). Vad gäller djurbesättningen har antalet individer nu ökat – Mathilda ägde vid sin bortgång två hästar, åtta kor och kalvar, nio får och lamm, en suga, tio höns och en tupp (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/17: 446). Utöver att antalet hästar har minskat med en har alltså både antalet kor och får ökat, och man har börjat föda upp höns. Denna gång utgör de totala tillgångarna, infodringar och skulder ej inberäknat, 613 kronor. Av detta står kreaturen för 440 kronor, även denna gång en majoritet av bohagets värde.

Efter att Mathildas make och barnen flyttar övergår hemmanet till att arrenderas av snickaren Anton Bernhard Andreasson. Med tanke på hans hantverksyrke och gårdens kontinuerliga småskalighet i en allt mer rationaliserad ekonomi har nu jordbruket säkerligen inte en lika central position i hemmets inkomster som tidigare. År 1933 uppgår gården i Rostocks hemman, och det självständiga jordbruket når slutligen sin ända. (Norén & Sandberg 1986: 47). På den ekonomiska kartan upprättad 1935 (Lantmäteriet, Kungälv J131-23NO) märks tydligt att Grinsvall Nedres åkermark, vilken då alltså brukades under Rostock, genomgått endast små förändringar sedan storskiftet 1785. De ursprungliga åkrarna har behållit sin grundläggande form, med viss inbördes förtätning eller övergivning, samt en mindre uppodling av tidigare ängsmark norr om gårdsläget, i hemmanets nordöstra hörn. Detta står i stark kontrast till gårdarna längre upp i slättlandskapet åt norr, där en i jämförelse explosiv ökning i åkerareal skett under 1800- och 1900-tal.

Skogen och torven

Idag domineras utredningsområdet av skogsmark av olika slag – hyggesmark, sumplövskog, granplantering, och ekrik blandskog (Franc & Åhlund 2016: 5). Detta är dock en föränderlig situation, som i hög grad har påverkats av historiska skeenden. Bohuslän har traditionellt setts som ett mycket skogfattigt landskap, ett förhållande som uppstod till följd av både böndernas

höga åtgång till husbehov, virkesuttag till den dansk-norska och senare svenska flottan, 1700-talets sillfiskeperiod och många andra fenomen med hög trä- och bränslekonsumtion. Även Romelanda socken och omkringliggande områden var länge drabbade av skogsbrist. I ett privilegiebrev för den gamla staden Kungahälla, utfärdat år 1442, anges det dock att det då fanns stora skogsbygder vid Göta älv (Romelanda hembygdsförening 1977: 102). Trots århundraden av bohuslänsk timmerexport fanns det exempelvis i den närbelägna trakten mellan Ytterby, Håltå och Lycke tillräckligt med skog år 1561 för att länsmannen på Bohus, Tage Thott, skulle kunna beordra att 1000 lass med ved skulle huggas i kronans skogar i området (Osbeck & Axelsson 1957: 116).

Detta förändrades dock under det nordiska sjuårskriget, då stora mängder skog i området brändes 1564-1566 i samband med att svenskarna upprepade gånger belägrade Bohus fästning. Inte bara kring Kungälv brändes stora skogsmarker, utan även i Kareby och i sydvästra Romelanda (Dialekt- och ortsnamnsarkivet 1939: XI). Vid denna tid ska det då ha funnits skog nästan enbart vid just Aleklätten inom Grinsvall Nedres hemman, och kanske även på Dössebackplatån (Romelanda hembygdsförening 1977: 102).

Säkert har även skogen påverkats starkt under 1600-talets många krigshärjningar, vilka redogjorts för ovan. Oedman kommenterade att skogen i landskapet ofta förstördes *”under åtskillige Feigder, tå Krigsfolcket högge ofta ned och brände up mer än the skulle”* (Oedman 1983: 63). På den kanske inte helt exakta geometriska avritningen av Mariebergs ägor från år 1685 visas ett antal mindre partier av skog i Grinsvallsområdet, med två mindre ansamlingar i byns norra delar, fem enstaka trädscalbloner vid Aleklättens fot, samt ett mindre bestånd i utredningsområdets södra del. I övrigt tycks de inre delarna av säteriets ägor i det närmaste helt skoglösa, med undantag för ett fåtal mindre trädpartier. Vid Göta älvs strandområden är bestånden större (Lantmäteriet, Geometrisk avmätning 1685). Från ett årtionde senare, 1696, finns det uppgifter om att det växte lövskogsdungar med ek och bok vid Grinsvall (Romelanda hembygdsförening 1977: 102).

I nästkommande kartering, från storskiftet 1785, *illustration 29*, tycks skogen tillhörande Grinsvall ha växt till sig något. Nordväst om gårdsbebyggelsen, i den ängsmark som utgör gräns mellan Grinsvall Nedre och Grinsvall Övre, finns ett utsträckt, glest parti. På Grinsvall Övres sida om gränsen består den av ek, björk och bok, medan Grinsvall Nedres halva består av *”lite löfskog af Biörk och al”* (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36). Längre österut, i hemmanets stora äng kallad *”Kielleliden”*, vilken utgör majoriteten av utredningsområdet, ser situationen annorlunda ut. I norr längs Aleklättens sluttning går ett större skogsparti, avskilt från ett aningen glesare sådant i ängens södra halva. Till sammans anges de vara *”löfskog af Ek, Biörk, och Hassel”* (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36). Det norra stycket utgörs idag enligt Naturcentrums inventering i huvudsak av ekrik blandskog, med lövsumpskog i sydost. Det södra stycket däremot är idag en blandning av lövsumpskog, hygge och barrskog (Franc & Åhlund 2016: 5). Utöver detta finns det på storskifteskartan även utmärkt ett fåtal enstaka träd i den kreaturshage som utgör utredningsområdets östligaste del, vilken i övrigt tycks helt kal, dock utan någon anteckning om vilken typ av träd det gäller där (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 36).

Framåt 1800-talet blir situationen mer oklar, då ingen kartering finns över Grinsvall Nedre från denna period. Däremot kan man dra slutsatsen att åtgången av skog varit stark. Som ovan nämnts går det att utläsa ur bouppteckningen från 1844 att Helena Andersdotter ägde två vedyxor och två vedslädar, samt en järnstör (Riksarkivet, SE/GLA/11073/F II/12: 721-722), vilket visar inte bara att man konsumerade ved och transporterade fällt virke på vintern utan även att trähägnader brukades, vilket är en resursintensiv verksamhet. Under seklet tycks mängden träd ha minskat relativt kraftigt, åtminstone vad gäller ekskogen. År 1869 fanns det vid Grinsvall *”något ek”* (Romelanda hembygdsförening 1977: 102). Vid tiden efter sekelskiftet var åtminstone berget Aleklätten i det närmaste helt skoglös, men mindre partier träd fanns vid dess fot (Hofstedt 1918).

Troligtvis har man under 1700- och 1800-tal, och även tidigare, bedrivit både lövtäkt och stubb-

skottsbruk i hemmanets lövskogsområden i ängsmarken, även om utbredningen av dessa seder i Bohuslän under tidigmodern tid är relativt dåligt utforskade (Franzén & Lindholm 2000: 37). Trädfällningen skedde i dessa trakter nästan alltid med yxa, och slätsågning av trädstubbar undveks då man ansåg att detta förhindrade stubbskottsväxten efter avverkning. I och med att gårdarna i Grinsvall var frälsejord var de även befriade från kronans äganderätt till ekskogen – det var istället säteriets ägare som hade rätt till den. När man i Ytterby socken under denna tid avverkade ek var man noga med att tillvarataga barken, vilket kvinnor och barn hjälpte till med. Barken såldes till garverier i Kungälv (Osbeck & Axelsson 1957: 117).

När tillgången till ved minskade blev torv ett relativt lättillgängligt fossilt bränsle och en viktig resurs såväl i Romelanda socken överlag som på Grinsvall Nedre. Torven, vilken bildats i traktens mossar, skars oftast under en kort period på sommaren, då årsförbrukningen av bränslet skulle insamlas på en gång. Det var en hårt arbete, som krävde många deltagare. Därefter genomgick den en lång period av torkning, vilket bland annat involverade olika konstruktioner i form av stödmurar (Gustavsson & Samuelsson 2006: 16). Utöver torven eldade man även enris och ljung, men torven var alltid viktigast. En backstugusittare i Romelanda ställdes 1840 inför rätta för att under två års tid olagligen ha insamlat 60 bördor ljung och 10 lass torv på några av byarnas mossar. Straffet blev 22 riksdalers böter, alternativt 16 dagars fängelse på vatten och bröd, en mycket plågsam och farlig bestraffning (Romelanda hembygdsförening 1977: 66).

Det blev så pass avgörande att kontrollera resursen att det under 1800-talet utfördes ett specifikt "mosseskifte" (Gustavsson & Samuelsson 2006: 7) på Grinsvall Nedres utmark. Svarte mosse, en stor mosse öster om gården, hade vid tiden för storskiftet 1785 till större delen hamnat under hemmanets med grannarna i Lybeck delade utmark (Lantmäteriet, 14-YTT-14). År 1800 utfördes det första skiftet på denna mosse, då den delades upp i inte mindre än 19 olika lotter, samtliga taxerade och fördelade mellan de olika gårdarna i totalt 11 hemman. Grinsvall behöll två mindre partier i mossens västra del (Lantmäteriet, 14-YTT-28), vilket troligtvis motsvarade ungefär dess husbehov av torv.

Aleklätten

Berget Aleklätten dominerar landskapet kring Grinsvall Nedre, och är på grund av sin position och höjd ofta förekommande både i det historiska källmaterialet och i det lokala folkminnet. Det består av diorit, med en sluttande backe åt nord-nordost med ett nästan lodrätt stup åt syd-sydost (Hofstedt 1918: 2).

På bergets topp, vilken har en höjd av 134 meter över havet och därmed är den högsta punkten på mycket långt håll, ligger idag ett teletorn mitt uppe i en fornborg, RAÄ Romelanda 10:1. Fornborgen, vilken är den enda registrerade fornlämningen av sitt slag i Romelanda socken men är belägen inte långt ifrån fornborgen RAÄ Ytterby 8:1 på Mareberget vid Göta älvs strand två kilometer åt sydost, består av två stenvallar. Enligt folkskoleinspektören Lars Hofstedt som inventerade fornlämningen under tidigt 1900-tal bestod den då av två sammanhängande partier av stenvall (4-5 meter breda) nära bergets krön, 32 respektive 38 meter långa, med en yttre vall på 32 meters längd (och i övrigt liknande dimensioner) belägen längre åt nordost (Hofstedt 1918: 17-19). Dessa vallar finns kvar även idag, nu med teleanläggningen belägen i dess mitt. Idag är även ytterligare två fornlämningar kända, de två skadade stensättningarna RAÄ Romelanda 67:1 och 67:2 (9 respektive 7 meter i diameter). Båda är belägna innanför fornborgens vallar på bergets krön.

Efter järnålderns lämningar fortsätter Aleklättens kända historia i tidigmodern tid, med dess tidigaste skriftliga belägg år 1594. Den 27 mars det året besöktes Romelanda socken av biskopen i Oslo, Jens Nilssøn, vilken beskriver berget i sin visitationsbok: "I suduest fra Rommelands kircke ½ parten aff ½ fiering ligger it saare høyt berg kallis Aleklet" (Nilssøn 1885: 178). Även efter detta förblir berget ett viktigt landmärke i trakten. På en karta från 1673 stavas namnet Åreklätten. Bohusläns

store 1700-talskrönikör, Tanumsprästen Johan Oedman, beskriver även han berget i sitt verk *Chorographia Bahusiensis* från 1746: "I Rommelanda Sockn ligger ock så ett högt bärg, kalladt Aleklätten, hwilket ibland andra är them i Cattegattet seglandom til uplysning hwar the äro" (Oedman 1983: 135). På storskifteskartan från 1785 stavas namnet *Ahlekletten* (Lantmäteriet, 14-YTT-14: 1).

Under tidigt 1800-tal fick berget ett visst militärt användningsområde, efter beslut 1817 att Kungl. Göta Artilleriregementes nya övningsfält skulle förläggas på "Dössebacka slätt", belägen i Dössebacka hemman strax nordost om Grinsvall Nedre. Under perioden 1821-1863 användes heden "såsom öfningsplats vid målskjutningar och bombkastning. Skottlinjen gick till det närbelägna berget Aleklätten" (Holmberg 1867: 114). Skjutövningarna var inte särskilt långa, 1861 tränade regimentet i Dössebacka under en vecka i juni, med de borde ändå ha utgjort ett tydligt avbrott i böndernas vardagsliv, och konflikter med soldaterna var vanliga (Romelanda hembygdsförening 1977: 112-114). I relativt sen tid etablerades ett torp på Aleklättens nordsida, tillhörande Lybecks hemman, med samma namn som berget självt. Detta kan ses på ett fotografi ur Lars Hofstedts fornborgsartikel från 1918, vilket även visar en låg stenmur och trägrind av samma typ som säkert använts även i Grinsvalls utmarker (Hofstedt 1918).

Folkminnen

Det bohuslänska bondesamhället var ett samhälle med djupa rötter i folklig mytologi, där olika övernaturliga väsen och naturfenomen spelade en stor roll. Detta myller av berättelser hade inte enbart en rent social och kulturell betydelse i utbytet mellan människor, utan kunde även i högsta grad påverka hur ett geografiskt landskapsrum tolkas och uppfattas. I just Romelanda och Ytterby socknars folkminnen spelar utredningsområdet och närliggande platser en mycket central roll – gårdarna i Grinsvall, dess marker och speciellt berget Aleklätten figurerar i otaliga berättelser, vilka blivit upptecknade av olika etnologer.

De två tidigast dokumenterade berättelserna är båda beskrivna av prästen Axel Emanuel Holmberg, Johan Oedmans efterträdare som 1800-talets skildrare av Bohuslän, som på 1840-talet publicerade sin beskrivning av Bohuslän. Båda kretsar kring berget Aleklätten. Den första är en återgivning av ett dokument av okänd ålder, och anknyter kanske till 1600-talets häxjakter, vilka förblev ett levande minne mycket länge i Bohuslän. Landskapet var den plats i Sverige där de i särklass mest hårdhänta häxrättegångarna inträffade, med många avrättningar under slutet av århundradet, där ett storskaligt användande av tortyr förekom. Denna brutalitet kan i mångt och mycket kopplas till landskapets status som nyligen erövrat gränsområde, och guvernör Harald Stake med Kungälv som residensort behandlade den påstådda häxrörelsen som ett uppror mot den nyligen etablerade svenska överhögheten (Sörlin 1999: 49-50). Holmberg beskriver följande, i sin lista över präster i Hålda socken:

Hans Rasmusson, företrädarens son. En anteckning om denne man ger honom många loford, men beklagar att han ofta varit utsatt för satans list. Då han en Långfredag red till Hålda att för-
rätta gudstjensten och händelsevis insomnat på hästen, grepo honom några trollpackor och förde honom i ett ögonblick genom luften till det illa beryktade berget Aleklätten i Romelanda socken. Man kan tänka sig gubbens förvåning, då han här uppvaknade midt ibland qvastar, rakor och smörjehorn! Historien slutar likväl på det mest tillfredsställande sätt, nemligen sålunda att herr pastorn lunkade af till sin embetsbroder i Romelanda prestgård, omtalte der sitt äfventyr, åt sig väl mätt, lånte sig en kamp och red hem till sitt igen. Han hade åtminstone haft laga skäl till sitt messfall. Han dog 1649, efterträdd af sonen. (Holmberg 1867: 110)

Holmberg beskriver även myten om "bergakungen" i Aleklätten, där en dräng från just Grinsvall

möter jätten i hans berg. Flera olika versioner av denna berättelse finns dokumenterad, bland annat en nedskreven år 1931 (ISOF 7313), med vissa variationer och tillägg men ändå med den ursprungliga grundberättelsen bevarad. Detta visar på en lång tidskontinuitet. Intressant är att samtliga versioner kretsar kring en dräng från Grinsvall, som förgäves letar efter bortkomna kreatur inom utredningsområdets ungefärliga gränser:

Om berget Aleklätten gå åtskilliga sägner, mest rörande hexerier och dylikt. Den äldsta, ur hvilken man möjligtvis kunde spinna någon historisk tråd, är följande. På eller i Aleklätten bodde fordom en bergakung. En julafton kom en dräng ifrån gården Grinsvall till berget för att söka några bortlupna får. Bergakungen utkom och gaf sig i tal med drängen samt bad honom slutligen att han skulle resa till Dovrefjell i Norge, der bergakungen hade en broder, med helsning till denne, att bergakungen ville flytta till honom, emedan han ej kunde lida bjellekon i Tyfters hage (Romelanda kyrkklocka).

*Drängen åtog sig uppdraget och red åstad på bergakungens bästa häst, samt återkom inom kort med helsning ifrån bergakungen i Dovrefjell, att hans broder i Aleklätten vore välkommen. Denne framsatte nu tvenne skrin, det ena guldbeslaget och prydligt, men det andra fult och oanse-
senligt, samt bad drängen utvälja ett af de båda såsom belöning för sin möda. Emellertid hade drängen af jätten i Dovrefjell blifvit beredd på detta val genom underrättelsen att det granna skrinet innehöll blott ormar och annat otyg, men det fula idel guld och dyrbarheter, samt tillika erhållit det råd, att, sedan han satt sig i besittning af det sednare, springa på sned ut igenom dörren.*

Drängen gjorde så, tog det fula skrinet, och aflägsnade sig på föreskrifvet sätt, hvilket var hans lycka, emedan bergakungen, förtretad öfver förlusten af sina dyrbarheter, sköt efter drängen med sitt spjut, som for ut midt igenom dörröppningen, utan att träffa sin man. Äfven i denna saga finna vi antydning de bohuslänska <jättarnes> undanträngande till norska fjellen - en omständighet, som icke är af litet intresse för fornforskaren och ethnografen. Kanske den ger oss anvisning på den här på kusten bosatta celterstammens slutgiltiga öde? (Holmberg 1867: 118-119)

Underligt nog finns i Ytterby socken beskriven en slags uppföljare på den av Holmberg ursprungligen berättade berättelsen. Enligt denna ska ett svenskt skepp ha förlist på Norges västkust, och en av de överlevande sjömannen förvirrade sig upp i bergen. Där uppe i fjällvärlden stötte han på en gammal grå jätte, som när han får reda på att sjömannen är från Bohuslän avslöjar att han själv för länge sedan bott på Aleklätten i Romelanda under många år, men utvandrat till Norges fjäll för att slippa kyrkklockorna (Carlsson 1957: 416).

Ytterligare kortare berättelser finns vilka kretsar kring Aleklätten, och även gårdarna i Grinsvall, vilka samtliga till någon grad blandar det jordiska bondesamhället med det övernaturliga. Vissa är mer naturliga än andra – enligt en informant född 1849 vilken intervjuades 1927 fanns en sägen om en kittel full med pengar gömd i en vattenkälla på Aleklätten (ISOF 1608). Andra berättelser innehåller mer överkliga aspekter, exempelvis mordiska bergväsen som tar livet av folk i granngårdarna, eller spöken som hemsöker Grinsvalls vägsystem (Romelanda hembygdsförening 1977: 106). Vid Aleklätten ska det ha funnits en plats kallad "länsmanklämman", där en länsman ska ha ridit ihjäl sig, och i ytterligare en berättelse hjälper ännu en dräng från Grinsvall jättarna i Aleklätten med att reparera ett verktyg (Romelanda hembygdsförening 1977: 100). Kort sagt, utredningsområdet och dess omedelbara närhet är ett område med djupa rötter i den lokala folktron.

Sammanfattning

Utredningsområdet utgör ett kulturlandskap med lång historia. Gårdarna i Grinsvall har troligtvis sitt ursprung i medeltidens senare del, och gick under sent 1600-tal över från att ha tillhört den dansk-norska kronan till att vara svensk frälsejord, under Mariebergs säteri (och senare egendomen Trankärr). Denna adliga påverkan har haft en stor effekt på vardagslivet i Grinsvall, där ett antal bönder ur historisk tid är kända till namn. Det tillgängliga kartmaterialet ger under 1700-talet en bild att ett relativt småskaligt jordbruk, vilket trots bristen på kartor från 1800-talet genom ett antal bouppteckningar kan bekräftas vara en fortsatt faktor i hemmanets historia även framåt i tiden.

Samma dokument visar dock även på en viss uppåtgående trend i jordbrukets volymer mot århundradets slut, även om gården aldrig blev särskilt rik till sin natur. Skogsmarken har, trots att den är förhållandevis liten, säkerligen utgjort en viktig resurs – en resurs som kraftigt decimerats sedan 1600-talet, för att efter jordbrukets bortrationalisering under 1900-talet återkomma. Idag definierar den utredningsområdet hela karaktär, till skillnad från det åtminstone periodvis historiskt relativt trädfattiga landskapet. Slutligen kan det sägas att utredningsområdet inom Grinsvall Nedres ägor, och berget Aleklätten vilket dominerar områdets vyer, har haft en viktig roll i Romelandas historia. Detta framförallt genom att det utgjort en mycket levande del av det lokala folkminnet.

Litteratur

Dialekt- och ortnamnsarkivet, 1939: *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 5, Ortnamnen i Inlands S. härad jämte Kungälv och Marstrands städer*. Göteborg: Dialekt- och ortnamnsarkivet.

Carlsson, Anders, 1957: *Sång och sägen i svunnen tid. I: Ytterby förr och nu: en sockenskildring*, s 415-428. Göteborg: Ytterby Hembygds- och Fornminnesförening.

Franc, Niklas & Åhlund, Matti, 2016: *Naturvärdesinventering Rostok 2:3 – Aleklätten. Kungälv kommun 2015. Naturvärdesinventering inför exploatering*. Daterad 2016-02-08.

Franzén, Britt-Marie & Lindholm, Kristina, 2000: *Agrarhistorisk landskapsanalys över f.d. Göteborgs och Bohus län: länsöversikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Gustavsson, Allan & Samuelsson, Arne, 2006: *”De ska vara rätta bänker i mosegrava”: beredning av bränsletorv på 1800-talsvis*. Romelanda: Romelanda hembygdsförening.

Hofstedt, Lars, 1918: *Fornborgar inom Götaälvs-området. I: Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings tidskrift*.

Holmberg, Axel Emanuel, 1867: *Bohusläns historia och beskrifning. D. 3, Tjörn, Inland och Hisingen*. Andra upplagan, redigerad av G. Brusewitz. Örebro: N. M. Lindh.

ISOF (Institutet för språk och folkminnen). Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg.

ISOF 7313. *Drängen och bergakungen. En julsägen från Aleklätten i Romelanda*. Nedtecknad den 24 december 1931.

ISO 1608. *Sågar om skatter*. Nedtecknad 1927.

Lantmäteriet

<https://www.lantmateriet.se/sv/Kartor-och-geografisk-information/Historiska-kartor/>
Samtliga hämtade 22-04-2016:

- 14-ROM-ALFG (Alfabetiskt register)
- Ytterby socken Marieberg nr 1 (Avritning, 1685)
- 14-YTT-14 (Storskifte, 1785).
- 14-YTT-28 (Storskifte, 1800).
- Kungälv J131-23NO (Ekonomisk karta, 1934-1935)

Larsson, Erik, 1957: Bondens arbetsår. I: *Ytterby förr och nu: en sockenskildring*, s. 357-375. Göteborg: Ytterby Hembygds- och Fornminnesförening.

Nilsson, Jens, 1885: *Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597*. Ny upplaga, redigerad av Y. Nielsen. Oslo: A. W. Brøgger.

Norén, Åsa & Sandberg, Berit, 1986: *Gårdar och byar kring Nordre älv*. Kulturhistoriska rapporter 17. Göteborg: Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Oedman, Johan, 1983: *Chorographia Bahusiensis: Thet är Bahus-Läns Beskrifning*. Tredje upplagan, redigerad av C. Zakariasson. Munkedal: C. Zakariasson.

Osbeck, Ludvig & Axelsson, Josef, 1957: Skogsbruket. I: *Ytterby förr och nu: en sockenskildring*, s. 115-118. Göteborg: Ytterby Hembygds- och Fornminnesförening.

Riksarkivet, Romelanda kyrkoarkiv

<https://sok.riksarkivet.se/?postid=ArkisRef+SE%2fGLA%2f13432&vol=n>

Samtliga hämtade 26-04-2016:

- SE/GLA/13432/A I/1 (Husförhörlängder 1815-1818)
- SE/GLA/13432/A I/14 (Husförhörlängder 1878-1884)
- SE/GLA/13432/A II a/1 (Församlingsböcker 1900-1917)
- SE/GLA/13432/A II a/2 (Församlingsböcker 1918-1941)

Riksarkivet, Inlands Södra häradshövding

<https://sok.riksarkivet.se/?postid=ArkisRef+SE/GLA/11073>

Samtliga hämtade 26-04-2016:

- SE/GLA/11073/F II/12 (Bouppteckningar 1841-1850)
- SE/GLA/11073/F II/13 (Bouppteckningar 1851-1860)
- SE/GLA/11073/F II/17 (Bouppteckningar 1891-1900)

Romelanda hembygdsförening, 1977: *Romelanda: öster vid älven*. Kungälv: Romelanda hembygdsförening.

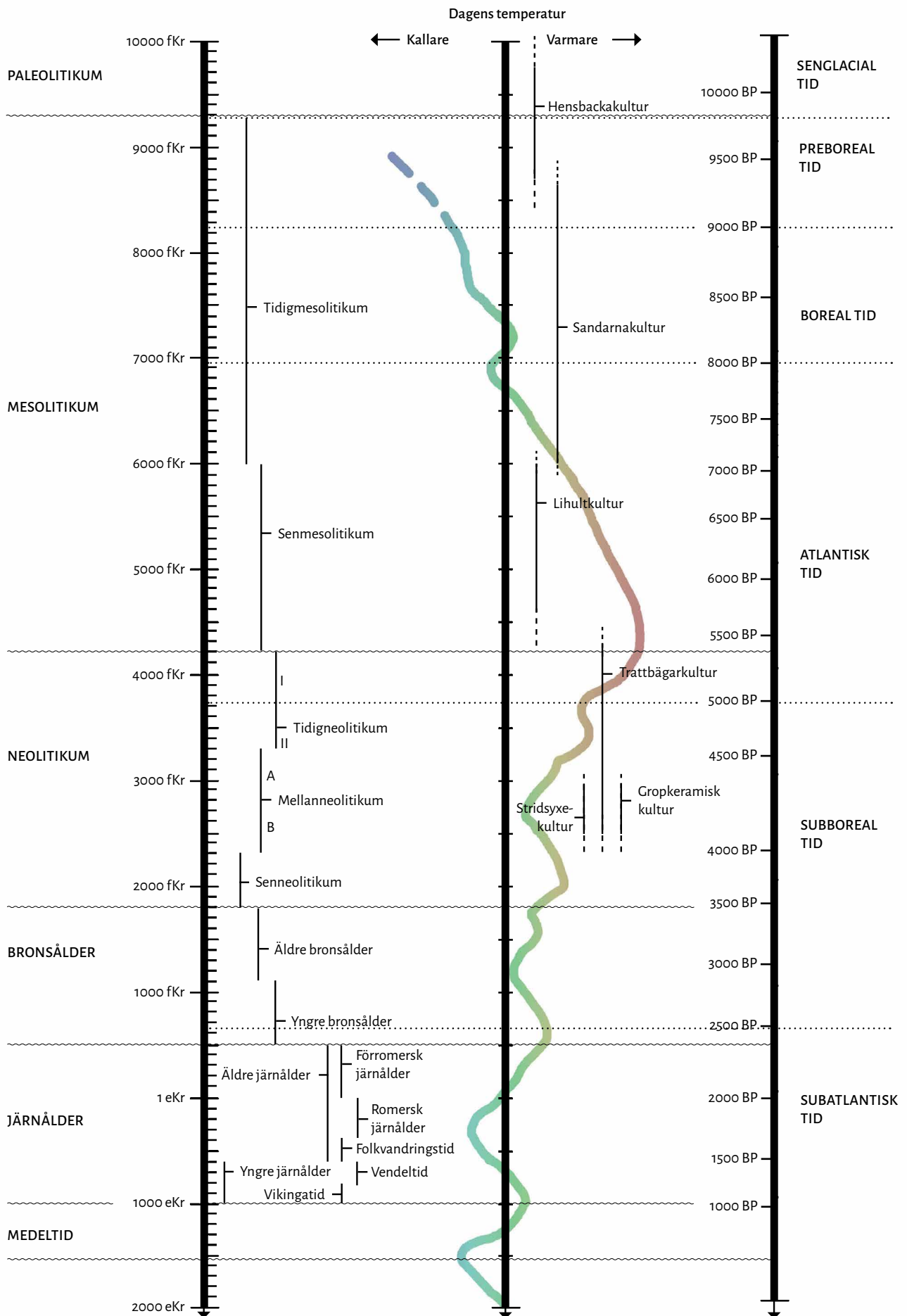
Skoglund, Git, 2012: Hampa: Cannabis Sativa L. *Vävmagasinet* (4), s. 20-21.

Sörlin, Per, 1999: *Wicked Arts': Witchcraft and Magic rials in Southern Sweden, 1635-1754*. Leiden: Brill.

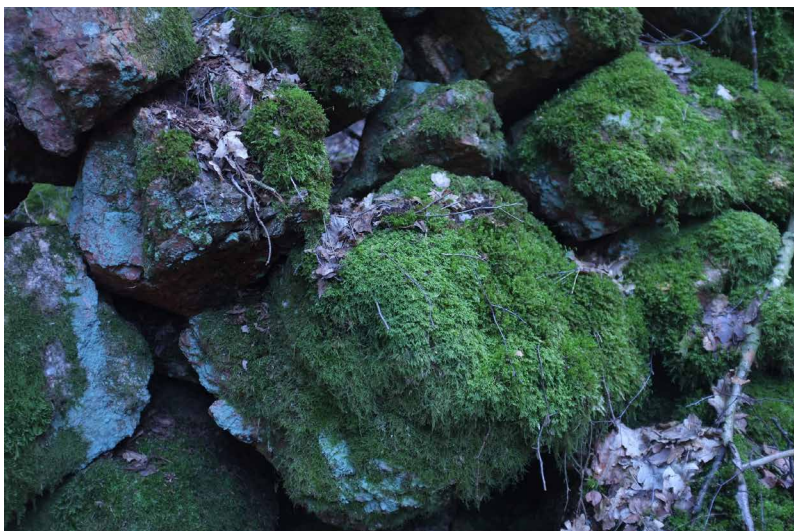
Tiseliuss, Carl August, 1925: *Bohusläns gamla adliga gods och sätesgårdar: bidrag till gårdarnas och släkternas historia*. Göteborg: Västra Sverige.

Tiseliuss, Carl August, 1927: *Bohusläns märkligare gårdar: bidrag till gårdarnas och släkternas äldre historia. Senare delen*. Göteborg: Västra Sverige.

Warner, Marina (red.), 2003: *World of Myths*. Austin: University of Texas Press.

Sammanställd av: Swedberg & Östlund. Källor: Andersson & Ragnesten (red) 2005, Nielsen 1993, Svedhage 1996, Welinder, Pedersen, Widgren (red) 1998 samt OxCal

**Trankärr 2:1 och del av Rostock 2:2, Romelanda socken,
Kungälv kommun, Västra Götalands län**
**Arkeologisk utredning. Agrarhistoriska lämningar vid
Grinsvall Nedre**

Kulturlandskapet har utfört en arkeologisk utredning på marker som tidigare brukats av gården Grinsvall Nedre. Förutom ett avslag av flinta slaget ur en neolitisk flintyxa, framkom inga lämningar från stenålder. Däremot har ett flertal stenhägnader mätts in i anslutning till tidigare åker- och betesmarker. Hemmanet Grinsvall, tidigare under säteriet Marieberg, är säkert belagd 1568, och brukades fram till början av 1900-talet. Ägorna hukar under berget Aleklätten, som dyker upp i många nedtecknade skrönor och sägner från trakten.

www.kulturland.se